

ממצא כלי החרס מתל מבורך (שטחים C–A)

אורית סגל

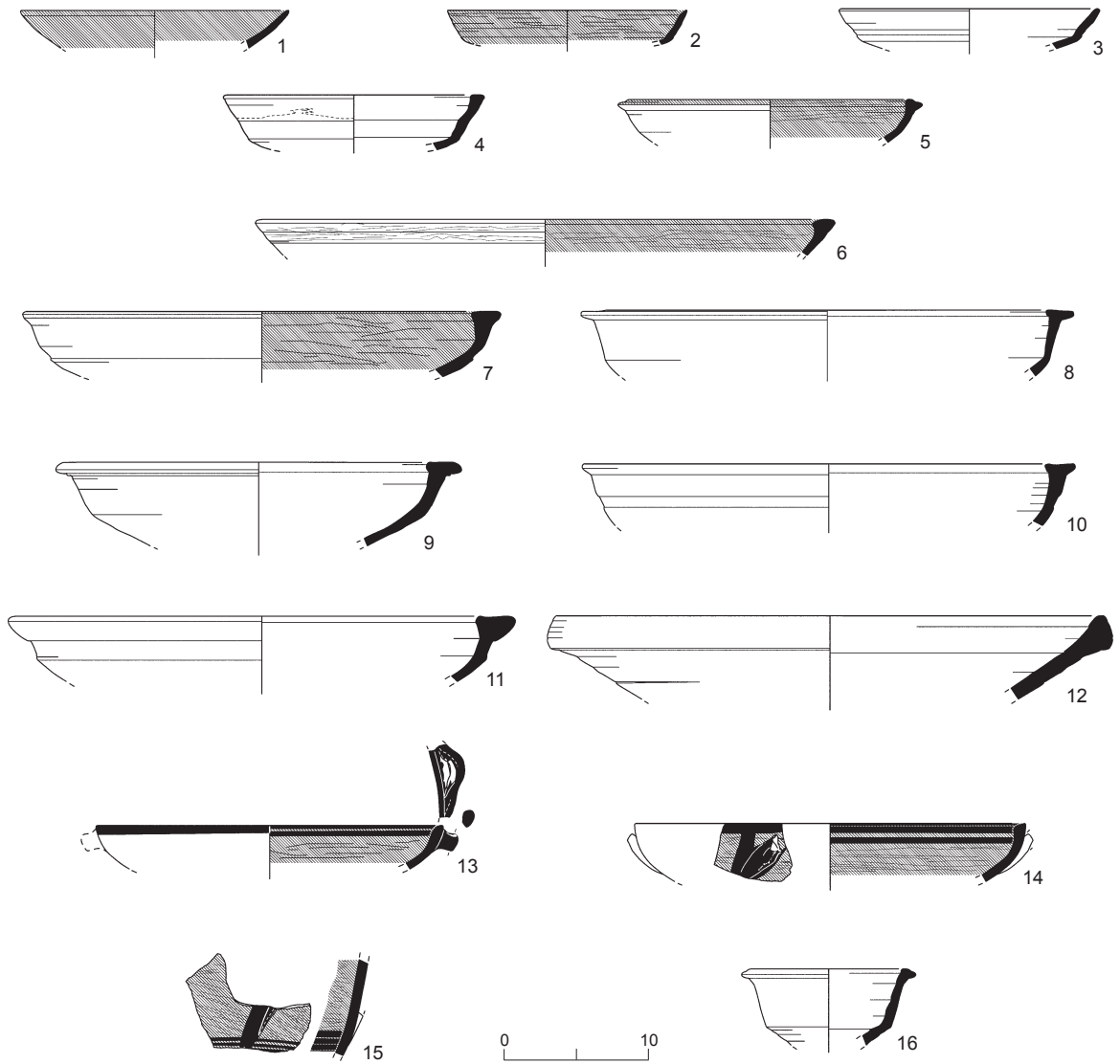
כלי החרס שנתגלו בתל מבורך (ר' שדמן 2014) משויכים לשתיים מתוך שלוש השכבות שנחשפו בחפירה. הקרמיקה משטח A¹ נתגלתה בשכבה III, המתוארכת לתקופת הברזל ב'2², ובשכבה II, המתוארכת לתקופה הפרסית. כלי החרס משכבה III (איורים 1–5) נאספו ממפלס ראשי הקירות של השכבה עד הסלע הטבעי (ר' שדמן 2014: תכנית 2). הממצא המיוחס לשכבה II נתגלה במילוי של קיר 110, עד חשיפת ראשי הקירות של שכבה III. הממצא ממילוי זה מעורב וכולל חרסים רבים מתקופת הברזל ולצדם חרסים ספורים המתוארכים לתקופה הפרסית (איור 7). ממצא זה מלמד שזמנה של שכבה II אינו קדום למאה ה' לפסה"נ. הכמות המועטה של קרמיקה פרסית נובעת מהנתונים הבאים: לא השתמרו רצפות ומפלסי חיים משכבה זו, המילוי המיוחס לקירות השכבה דק, ומיד מתחתיו נחשפו הקירות של שכבה III. בשני הריבועים שנחפרו בשטח B נתגלו מעט כלי חרס המתוארכים לתקופת הברזל ב'2 (איור 6), תיארוך זהה לזה של שכבה III בשטח A. בחפירה בשטח C נחשפו שני שלבים המיוחסים לתקופה הפרסית (שלבים IIa, IIb), אך העדות הקרמית לא אפשרה להבחין ביניהם. הקרמיקה משני השלבים תוארכה למאה ה' לפסה"נ (איורים 8, 9).

תקופת הברזל

כלי החרס משטח A

הממצא הקרמי מן החפירה בשטח A מוצג באיורים 1–4. באיור 5 מופיעים טיפוסים נוספים שנתגלו בפני השטח.

קערות עדינות ('שומרניות') (איור 1: 1, 2). — לקערות עדינות ודקות אלו דופן מעוגלת (איור 1: 1) או מזווה וזיווי מעודן ונמוך (איור 1: 2). לקערה מס' 1 שפה מעוגלת, ולקערה מס' 2 שפה מחודדת. הקערות מחופות וממורקות. קערות דומות נמצאו בבית שאן; שם הן היו שכיחות בתקופת הברזל א'2 ו-ב'2, אם כי שכיחותן ירדה בתקופת הברזל ב'2 (Mazar 2006:326). באתרים דרומיים, לעומת זאת, הופיעו קערות מסוג זה במאות ה'–הח' לפסה"נ (Mazar 2006:327, ור' שם הקבלות נוספות). קערות דומות שנתגלו בתל דור מתוארכות לשני השלישים האחרונים של המאה הח' לפסה"נ ואף לראשית המאה הז' לפסה"נ (לוינזון-גלבוע תשנ"ב: 53). ביקנעם נמצאו קערות דומות עם מירוק אבניים, לרוב

איור 1. קערות (1-15) וקובעת (16) מתקופת הברזל (שטח A, שכבה III).

מס'	כלי	לוקוס	סל	תיאור	הקבלות
1	קערה	146	1112/1	חיפוי ומירוק אדום בפנים ובחוץ, ליבה חומה-צהבהבה, גריסים חומים	Gilboa 1995: Fig.1.1:11 Mazar 2006: Pl. 9:3
2	קערה	132	1089/1	טיץ חום-ורדרד, ליבה חומה-צהובה; מירוק בפנים ובחוץ מעל לזיווי	לוינון-גלבוע תשנ"ב: לוחות V, 16, 17; 14: XV Mazar 2006: Pls. 9:2; 28:8 Zarzecki-Peleg, Cohen-Anidjar and Ben-Tor 2005: Fig. 78:22 Bonfil 1997: Figs. II.36:2; II.58:20
3	קערה	119	1040/1	טיץ כתום בהיר, ליבה חומה בהירה; סימני חיפוי אדום בחלק הפנימי	Gal and Alexandre 2000: Fig. III.72:3 Lamon and Shipton 1939: Pl. 30:118, 120

איור 1. (המשך)

מס'	כלי	לוקוס	סל	תיאור	הקבלות
4	קערה	132	1089/2	טין חום, ליבה חומה-אפורה עם גריסים לבנים; מרח לבן על השפה ומרח חום-צהבהב בפנים, מירוק אדום על השפה ובחלק הפנימי העליון	לוינזון-גלבוע תשנ"ב: לוח XX:24 Mazar 2006: Pl. 9:12
5	קערה	146	1112/2	טין חום, ליבה אפורה כהה; חיפוי ומירוק אדום חד-מרכזי בפנים ובחלק העליון של השפה	Gitin 1990: Pl. 10:17
6	קערה	139	1090/1	טין ורוד, ליבה ורודה-חומה בהירה עם גריסים אפורים ושחורים; חיפוי ומירוק אדום בחלק הפנימי, על השפה ופס עליון חיצוני	Rast 1978: Fig. 65:5 Gal and Alexandre 2000: Fig. III.79:5 Hunt 1987: Fig. 10:6 Yadin et al. 1961: Pl. CCLIV:9
7	קערה	114	1117	טין חום אפרפר; חיפוי אדום בחלק הפנימי ועל השפה ושרידי מירוק על השפה	Yadin et al. 1960: Pl. LXIII:18
8	קערה	112	1048/1	טין חום-ירקרק, ליבה אפורה, גריסים וחסמים לבנים	Mazar 2006: Pl. 23:11
9	קערה	147	1103/1	טין חום-ורדרד, ליבה אפורה, גריסים וחסמים חומים ולבנים; סימני מירוק בחלק העליון של השפה	
10	קערה	151	1110/1	טין חום, ליבה אפורה, גריסים וחסמים אפורים ולבנים; חיפוי ומירוק אדום חד-מרכזי בחלק הפנימי ועל השפה	Zarzecki-Peleg, Cohen-Anidjar and Ben-Tor 2005: Fig. I.80:26 Yadin et al. 1960: Pl. LIV:2; 1961: Pl. CCLI:13
11	קערה	147	1103/2	טין חום-אדמדמ, ליבה אפורה כהה, מעט גריסים לבנים ומיקה; חיפוי ומירוק אדום בחלק הפנימי ועל השפה	Hunt 1987: Fig. 37:17
12	מורטריום	119	1035	טין חום בהיר, ליבה אפורה כהה	לוינזון-גלבוע תשנ"ב: לוח I:14 Gal and Alexandre 2000: Fig. VII.11:19
13	קערת 'שחור על אדום'	139	1090/3	טין מפולם; חיפוי ומירוק אדום בפנים ובחוץ; עיטור בצבע שחור על הידית האופקית ועל החלק הפנימי והחיצוני של השפה ופס עיטור מסביב לידיית	Stern 1978: Fig. 17:1-4 Gal and Alexandre 2000: Fig. III.72:18
14	קערת 'שחור על אדום'	139	1090/4	חיפוי ומירוק חום בפנים ובחוץ; שלושה פסים שחורים בחלק החיצוני, שלושה פסים חד-מרכזיים בחלק הפנימי ופס עיטור נוסף ליד ידית שלא שרדה	Yadin et al. 1961: Pl. CLXXXII:18
15	קערת 'שחור על אדום'	139	1090/2	חיפוי ומירוק אדום; פס עיטור שחור על השפה, באזור הידית שלא שרדה ובחלק החיצוני העליון, ופס נוסף מתחתיו	Stern 1978: Fig. 17:1-4 Singer-Avitz 1989: Fig. 7.1:1 Gal and Alexandre 2000: Fig. III.72:18 Hunt 1987: Fig. 14:7
16	קובעת	119	1040/2	טין חום, ליבה חומה-ירקרק	Lamon and Shipton 1939: Pl. 33:9

עם חיפוי אדום דשן, אך הן אינן נפוצות שם. ראשיתן בתקופת הברזל 2א' והן המשיכו להופיע עד סוף תקופת הברזל 2ב' (Zarzecki-Peleg, Cohen-Anidjar and Ben-Tor 2005:252). קערות דומות נתגלו גם בחצור שכבות 5 ו-3, המתוארכות למאות הט' והח' לפסה"נ. הקערות העדינות (Fine Ware Bowls) זוהו בעבר כשומרוניות (טיפוס A, הקערות הדקות). כיום מקובל לשייך אותן לקערות הפניקיות. הן נמצאו בקפריסין ושימשו כלי שולחן איכותיים, ונפוצו בצפון הארץ ובפניקיה החל מהמאה ה' לפסה"נ (Mazar 2006:327).

קערות מזוות (איור 1: 3-6). — קערה 3 קטנה, ולה שפה פשוטה, מעוגלת, זיווי במרכז הגוף או בחלק התחתון, ומעליו דופן נוטה חוצה. קערות דומות נתגלו בראש זית שכבה IIb, במגידו שכבה IVB-VA (עם בסיס טבעת או בסיס שטוח) וביישובים צפוניים נוספים (Gal and Alexandre 2000:36). קערה 4 עמוקה, ולה זיווי נמוך ושפה פשוטה, שטוחה בקצה. לקערות מטיפוס זה בסיס טבעת. קערות מזוות פשוטות נפוצו בממלכת ישראל בעיקר במאה הח' לפסה"נ, והטיפוס הלא מעוטר אופייני בעיקר למחצית השנייה של המאה הח' לפסה"נ (לוינזון-גלבוע תשנ"ב: 29). קערות דומות נמצאו בשכבות מראשית תקופת הברזל 2 בבית שאן, ובשכבות שזמנן ערב החורבן האשורי בתל דור. לקערה 5 שפת מדף עם חריץ מעודן בחלקה העליון. קערה דומה נתגלתה בגזר שכבה VIIa. לקערה 6 שפה מעובה פנימה. קערה דומה נחשפה בתענך שכבה IIb. באתר נמצאה קערה דומה בפני השטח (ר' איור 2: 5). בבית שאן, ראשית הופעתן בתקופת הברזל 2א', והן שכיחות יותר בתקופת הברזל 2ב'. קערות מטיפוס זה היו שכיחות בצפון הארץ במאות הט'–הח' לפסה"נ.

קערות מזוות עמוקות (איור 1: 7-11). — אלו קערות בינוניות עד גדולות, ולהן שפת מדף. לקערה 7 דפנות קצרות ואנכיות מעל הזיווי, שפת מדף עם חתך משולש וחיפוי אדום. קערות דומות שכיחות בבית שאן בשני השלבים של תקופת הברזל 2ב': מסוף המאה הט' עד שנת 732 לפסה"נ. לקערה 8 זיווי באמצע הגוף. לקערה 9 שפת מדף דקה וזיווי בשליש העליון של הדופן הנטויה חוצה. לקערה 10 שפת מדף כפולה, זיווי מעודן בשליש העליון ודפנות קצרות מעל הזיווי. לקערה 11 שפת מדף מעובה וחתך משולש.

קערה גדולה (מורטריום; איור 1: 12). — לכלי שפה מעובה, דמוית פטיש ודפנות עבות. כלי המורטריה החלו להופיע במאה הח' לפסה"נ, למשל בראש זית, ובאשדוד — בתקופת הברזל 2ב' (Dothan 1971:140-141; Gal and Alexandre 2000:192). טיפוס זה הפך שכיח יותר במאות הז'–הו' לפסה"נ. מקבילות נמצאו בתל דור, ותוארכו שם למאה הז' לפסה"נ.

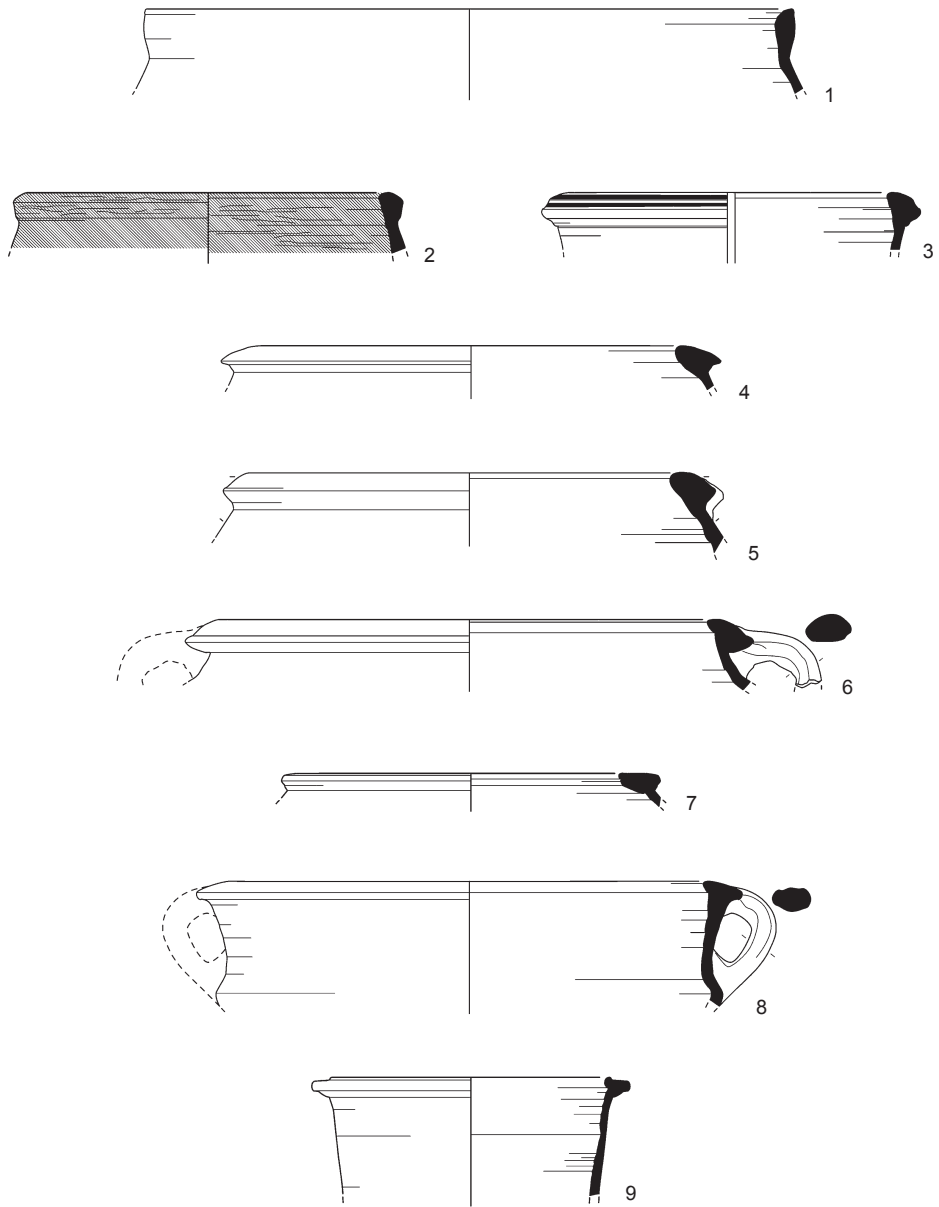
קערות קיפריות (איור 1: 13-15). — הקבוצה הקיפרית כוללת קערות הנושאות עיטור 'שחור על אדום' (Black-on-Red). לקערות דופן מעוגלת ורצועת עיטור שחורה על שני צדי השפה. ידיות אופקיות מתחברות לחלק העליון של הקערה, ואופייני להן בסיס טבעת. פס עיטור נוסף מופיע מבחוץ, מתחת לשפה ובאזור הידיות האופקיות. על שבר מס' 15 מופיעים שלושה פסי עיטור מעל מירוק בגוון חום.

קערות אלה הן הטיפוס השכיח בכלים ממשפחת ה'שחור על האדום' שנחשפו בשכבה VII בחפירה של שטרן בתל מבורך (Stern 1978:53), המתוארכת למאה ה' לפסה"נ.³ בראש זית נמצאו קערות דומות, רובן בשכבות IIb–IIa (Gal and Alexandre 2000:68). ביקנעם החלו קערות אלו להופיע בתקופת הברזל 2' והמשיכו בתקופת הברזל 2' (Zarzecki-Peleg, Cohen-Anidjar and Ben-Tor 2005:251). כלים דומים הופיעו במכלולים מהמאה הח' לפסה"נ, למשל בכברי, בתל כיסן ובתל אל-פרעה צפון (Schreiber 2003:212). עם זאת, נראה שתפוצת כלי החרס מטיפוס 'שחור על אדום' בתקופת הברזל הגיעה לשיאה במאות ה'–הט' לפסה"נ, ככל הנראה בשנים 889–925 לפסה"נ (Schreiber 2003:213).

קובעת (איור 1: 16). — נמצא חלק עליון של קובעת, שלה שפה משולשת בולטת חוצה, זיווי נמוך ומעליו דופן נוטה חוצה. כלי דומה נמצא במגידו שכבות III–IV.

קדרות (איור 2). — קדרה מס' 1 עמוקה, מעוגלת, ולה שפה מעובה וצוואר נמוך. ביקנעם נתגלו קדרות דומות שלשפתן חתך מרובע (טיפוס K1A1) החל מתקופת הברזל 1 עד תקופת הברזל 2' (שכבות XVII, XVIIIb); לאחר מכן חלה ירידה בשכיחותן, אך הן המשיכו להופיע גם בתקופת הברזל 2'. קדרה דומה תוארכה בתל דור למאה ה"א ולראשית המאה ה"ב לפסה"נ. קדרות דומות (טיפוס KR51) היו שכיחות יותר בבית שאן בתקופת הברזל 2'. הקבלה נוספת נתגלתה בתל קירי (טיפוס IIc). קדרה מס' 2 מחופה וממורקת, ולה שפה מעובה. כלי דומה נמצא ביקנעם שכבה XIV (תקופת הברזל 2'). לקדרה 3 שפה מעובה, אלכסונית, נוטה מעט פנימה. כלי דומה נמצא בתל דור שלב 5, המתוארך למאה הז' לפסה"נ, ובחצור שכבות IV–VIII. קדרות 4–6 עמוקות, ולהן שפה מקופלת, מעובה ושתיים או ארבע ידיות משוכות מהשפה אל הכתף. הגוף בדרך כלל מעוגל, אך לעתים מופיע זיווי מעודן מעל מרכז הדופן, והחלק העליון של הגוף נוטה פנימה. לקדרות בסיס טבעת, ולעתים מופיע מירוק אדום על השפה. קדרות אלה היו שכיחות בצפון הארץ בתקופת הברזל 2'. הקבלות נמצאו ביקנעם שכבות XI–XII, בבית שאן שכבות P7–P8, המתוארכות לתקופת הברזל 2', ובחצור שכבות VIII ו-VI.

לקדרה פערורית מס' 7 שפה משוטחת, ולה חתך משולש וזיווי בחיבור לדופן. קדרות דומות נחשפו בתל דור שלב 9, מהמאות הח'–הז' לפסה"נ, ובחצור שכבה V. לקדרה 8 שפת מדף אלכסונית, מעובה פנימה וחוצה, צוואר גבוה וזיווי באמצע הדופן. הידיות משוכות מהשפה אל הדופן המזווה. קדרה ממורקת דומה, שנמצאה בתל מיכל שכבה XIII, מתוארכת לתקופת הברזל 2'. קדרה או קערה עמוקה מס' 9 נדירה במכלולים מתקופת הברזל. לכלי שפה מעוצבת, בולטת חוצה ודופן גלילית ישרה. כלי דומה (שכונה 'ספלי') פורסם בתל כיסן שכבה 5, ולו זיווי בחיבור שבין הדופן והבסיס הקעור. הקבלה נוספת נתגלתה במגידו שכבה IV.

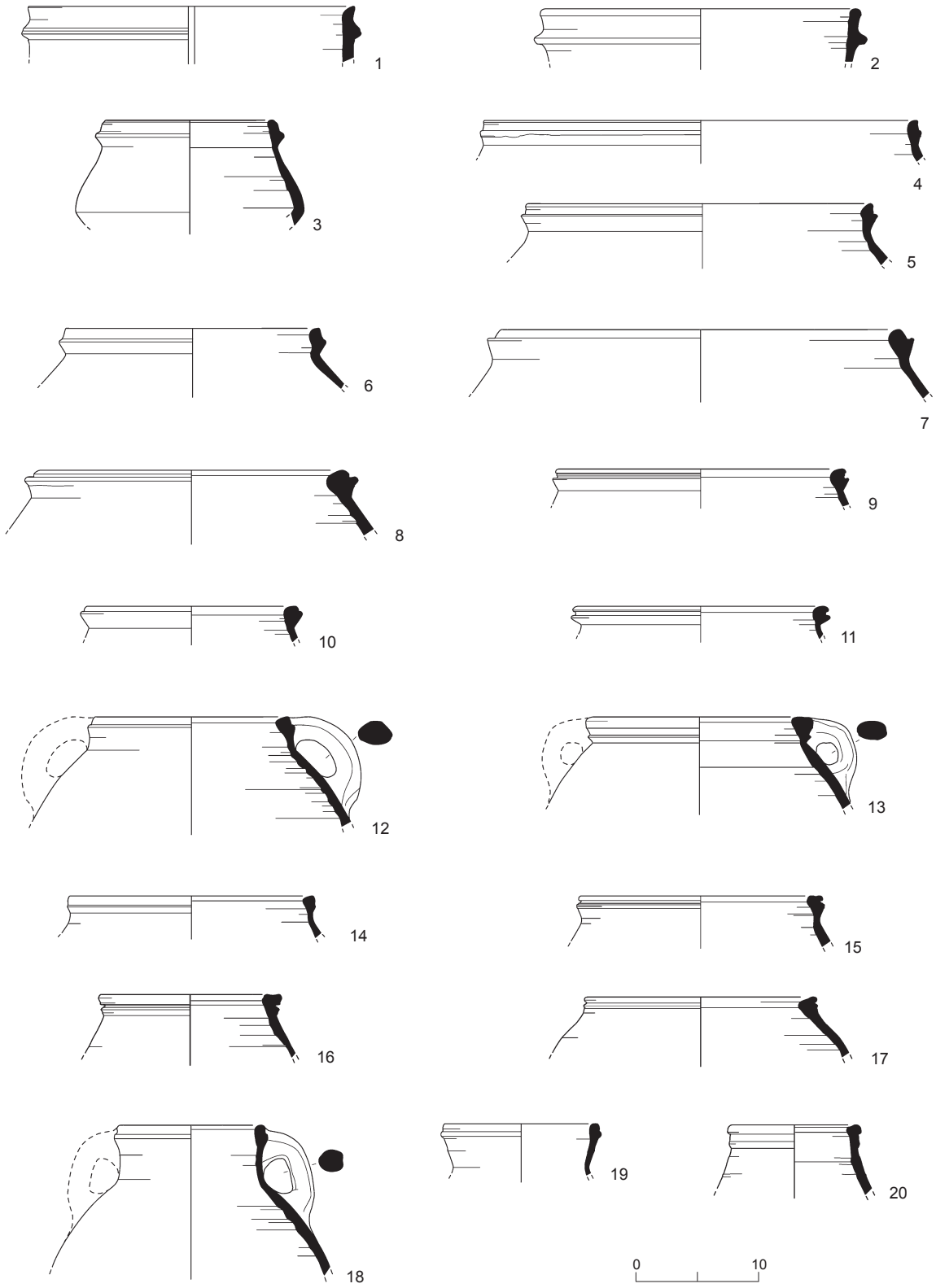
איור 2. קדרות מתקופת הברזל (שטח A, שכבה III).

► איור 2

מס'	לוקוס	סל	תיאור	הקבלות
1	112	1008	טין חום בהיר, ליבה אפורה-שחורה, גריסים לבנים	Mazar 2006: Pls. 6:13; 7:1 Zarzecki-Peleg, Cohen-Anidjar and Ben-Tor 2005: Figs. I.2:4; I.32:16 Yadin and Geva 1986: Figs. 6:7, 8; 11:4 Hunt 1987: Fig. 39:3
2	128	1023	ליבה חומה-אפורה; חיפוי ומירוק אדום בפנים ובחוץ, מירוק אובניים חד מרכזי	Zarzecki-Peleg, Cohen-Anidjar and Ben-Tor 2005: Fig. I.66:15
3	159	1113/1	טין ורדרד, ליבה אפורה; פסים בצבע שחור ושריד חיפוי לבן בחלק העליון של השפה, שרידי חיפוי	לוינון-גלבווע תשנ"ב: לוח VI:14 Yadin et al. 1958: Pls. XLVII:26; LXX:4 Bonfil 1997: Fig. II.46:23
4	144	1094/1	טין חום בהיר, ליבה אפורה, גריסים לבנים	לוינון-גלבווע תשנ"ב: לוח XXII:3 Yadin et al. 1960: Pl. XCIV:10
5	146	1105/4	טין חום, ליבה אפורה כהה, צמידה רבה בפנים ובחוץ	Gal and Alexandre 2000: Fig. VII.11:15 Zarzecki-Peleg, Cohen-Anidjar and Ben-Tor 2005: Fig. I.79:25 Mazar 2006: Pl. 29:1 Hunt 1987: Fig.39:7 Yadin et al. 1960: Pl. LVI:1
6	140	1088	טין חום-אדמדם, ליבה אפורה, מעט גריסים וחסמים אפורים ולבנים	Yadin et al. 1960: Pl. CVII:11; 1961: Pls. CLXXXIII:3, CCLII:1
7	118	1039/3	טין חום-אדמדם, ליבה אפורה בהירה עם גריסים לבנים; חיפוי לבנבן על החלק החיצוני של השפה	Yadin et al. 1960: Pl. XCIV:4, 8; 1961: Pl. CCLII:8; Gilboa 1995: Figs.1.5:7; 1.8:13
8	112+138	1037	טין חום-אפור, ליבה חומה כהה עם גריסים לבנים	Singer-Avitz 1989: Fig.7.3:2
9	132	1069/1	טין חום עד חום-צהבהב, ליבה אפורה עם גריסים לבנים	Chambon 1980: Pl. 45:1 Lamon and Shipton 1939: Pl. 10:42

סירי בישול (איור 1:3–17). — לחלק מסירי הבישול רכס מעובה הבולט בזווית ישרה מתחת לשפה במקום החיבור לגוף הכלי (איור 1:3, 2). הדופן בסירים אלה זקופה, השפה צבטה וחלקה העליון מחודד (איור 1:3) או מעוגל (איור 2:3). לכלים אלה אין ידיות. סיר דומה נמצא על פני השטח (ר' איור 5:6). הקבלות נמצאו בתל מבורך שכבה VII (המאה ה' לפסה"נ), תל קירי שכבה VII, חצור שכבה 5a, דור שלב 8b (תקופת הברזל א'), תענך תקופה IIa (המאות ה'–א' לפסה"נ), חורבת ראש זית שכבה I (המאה ה' לפסה"נ), תל מיכל שכבה XIV (המאה ה' לפסה"נ) ובית שאן שכבה S-1 (תקופת הברזל א').

סירים 4–12 עמוקים, ולרובם שפה מעובה ומרוכסת היוצרת מדרגה חיצונית. שתי ידיות אוזן נמשכות מהשפה אל הדופן המזווה. סירי בישול אלה היו הטיפוס הנפוץ ביותר במאה הח' לפסה"נ, ואפשר להפריד בעזרתם בין מכלולי תקופת הברזל א' ו-ב'. לדעת מזר, המעבר בין תתי-השלבים חל במחצית השנייה של המאה ה' לפסה"נ, סביב 830 לפסה"נ (Mazar 2006:344). בבית שאן, למשל, הם מופיעים

איור 3. סירי בישול (1-17) ופכי בישול (18-20) מתקופת הברזל (שטח A, שכבה III).

▶ איור 3

מס'	כלי	לוקוס	סל	תיאור	הקבלות
1	סיר בישול	146	1112	טיין חום, ליבה אפורה-חומה כהה, גריסים לבנים	Stern 1978: Fig. 14:8 Hunt 1987: Fig.11:12 Gilboa 2001: Pl. 5.73:25 Bonfil 1997: Fig. II.39:8
2	סיר בישול	151	1110/2	טיין חום כהה עד חום-אדמדם, ליבה חומה, גריסים לבנים	
3	סיר בישול	139	1090/5	טיין חום, ליבה אפורה-שחורה עם גריסים לבנים	
4	סיר בישול	119	1040/3	טיין חום-אדמדם, ליבה אפורה כהה, חסמים וגריסים לבנים	Gilboa 1995: Fig. 1.9:18
5	סיר בישול	144	1094/2	טיין חום-אדמדם, ליבה חומה כהה, כמות גדולה של גריסים וחסמים אפורים ולבנים	לוינון-גלבווע תשנ"ב: לוח XXV:20 Zarzecki-Peleg, Cohen-Anidjar and Ben-Tor 2005: Fig. I.70:13
6	סיר בישול	128	1056/4	טיין חום, ליבה חומה אפורה, כמות גדולה של גריסים וחסמים לבנים ואפורים	
7	סיר בישול	146	1105/5	טיין חום-אדמדם, ליבה חומה כהה, כמות גדולה של גריסים וחסמים אפורים ולבנים	
8	סיר בישול	128	1070	טיין חום כהה, ליבה אפורה כהה	Singer-Avitz 1989: Fig. 7.5:21 Hunt 1987: Fig. 46:7 Bonfil 1997: Fig. II.41:6
9	סיר בישול	128	1083	טיין חום כהה, ליבה חומה, גריסים לבנים	לוינון-גלבווע תשנ"ב: לוח XXII:12 Gilboa 1995: Fig. 1.5:12
10	סיר בישול	139	1090/6	טיין חום-אדמדם, ליבה אפורה-חומה עם כמות גדולה של גריסים לבנים	Yadin et al. 1958: Pl. L:7; 1960: Pl. LXXXV:1
11	סיר בישול	135	1039/1	טיין חום כהה, ליבה חומה כהה עם גריסים אפורים ולבנים	
12	סיר בישול	149	1100	טיין חום, ליבה אפורה-שחורה, כמות גדולה של גריסים וחסמים לבנים	Rast 1978: Fig. 76:6 Mazar 2006: Pls. 24:11; 31:7
13	סיר בישול	132	1069/2	טיין חום-אדמדם, ליבה אפורה כהה עם גריסים וחסמים לבנים	Gilboa 1995: Fig. 1.5:15
14	סיר בישול	137	1085	טיין חום-אדמדם, ליבה חומה כהה, כמות גדולה של גריסים וחסמים לבנים ואפורים	Lamon and Shipton 1939: Pl. 39:2
15	סיר בישול	139	1090/7	טיין חום, ליבה שחורה עם גריסים לבנים, סימני שריפה	Yadin et al. 1960: Pls. LXIX:20; XCIX:21; 1961: Pl. CCXXXI:8
16	סיר בישול	112	1068/1	טיין חום בהיר, ליבה אפורה	לוינון-גלבווע תשנ"ב: לוח XXII:18
17	סיר בישול	118	1039/2	טיין חום-אדמדם, ליבה חומה-אפורה, כמות גדולה של גריסים וחסמים לבנים	לוינון-גלבווע תשנ"ב: לוח VIII:15 Yadin et al. 1960: Pl. XCIX:17 Mazar 1985: Fig. 56:14
18	פך בישול	112	1068/2	טיין חום כהה, ליבה חומה עם כמות גדולה של חסמים וגריסים לבנים ואפורים	Gal and Alexandre 2000: Fig. III.86:3
19	פך בישול	156	1166	טיין חום כהה, ליבה חומה-אפורה עם כמות גדולה של גריסים וחסמים לבנים ואפורים	Gal and Alexandre 2000: Fig. III.86:3
20	פך בישול	112	1059	טיין חום, ליבה חומה עם גריסים לבנים	

אך ורק בשכבה 7, בחצור נמצאו בשכבה VII, ובשומרון — החל מתקופה IV (Mazar 2006:344). לסירי הבישול עם השפה המרוכסת נמצאו טיפוסים משנה. לסירים 4–6 שפה קצרה ומעובה, שחלקה העליון משולש; מתחת לשפה המשולשת נמשך רכס קטן, מעודן. ביקנעם הם זוהו כטיפוס VIb, שהופיע לראשונה בשלב המעבר בין שלב א' לשלב ב' של תקופת הברזל 2 (שכבה XIII) והיה שכיח בעיקר בברזל 2ב' ובברזל 3 (שכבות XI–XII). הקבלות נוספות נמצאו בתל דור (CP12a), שם הטיפוס היה נפוץ במכלולים הקדומים לכיבוש האשורי (לוינזון-גלבוש תשנ"ב: 85). לסירים 7–11 שפה מעובה, בולטת חוצה וחתך מרובע. הרכס דק ומקופל כלפי מעלה. טיפוס זה החל להופיע בסוף המאה הט' לפסה"נ והיה נפוץ בארץ במאה הח' לפסה"נ (לוינזון-גלבוש תשנ"ב: 85). הקבלות נמצאו בתל דור שלב 9 (המאה הח' לפסה"נ), חצור שכבה VII ותל מיכל שכבה XII (המאה הח' לפסה"נ). לסיר מס' 12 שפה מעובה, מדורגת, ולה וחתך מרובע, קעור בפנים. הקבלות נתגלו בתענך תקופה V (המחצית הראשונה של המאה הז' לפסה"נ) ובבית שאן שכבות P-7, P-8 (תקופת הברזל 2ב').

לסיר 13 שפה משוטת שחתכה משולש ורכס קטן מתחת לשפה. סירים אלה הם התפתחות של סירי הבישול ששפתם מעובה, חלקה העליון רבוע ולה רכס קטן, נוטה כלפי מעלה. סיר בישול זה אופייני למאה הח' לפסה"נ ולמחצית הראשונה של המאה הז' לפסה"נ. הקבלות נמצאו בתל דור שלב 9. לסיר מס' 14 שפה מרובעת, חתוכה, שטוחה בחלקה העליון ונוטה פנימה. לרכס שמתחת לשפה אין כמעט זכר. שפתם של סירים 15–17 קצרה ופחוסה, ולה רכס קטן שאינו בולט מעבר לשפה. לסירים 15 ו-16 שפה מרוכסת, ולסיר 17 שפה אלכסונית. לסירים 15 ו-16 נמצאו הקבלות בתל דור שלב 9 (טיפוס 13c) ובחצור שכבות Va, IV–VI. סיר דומה למס' 17 נתגלה בתל דור שלב 6 (טיפוס 13b), בחצור שכבה IV ובתל קסילה שכבה VII.

פכי בישול (איור 3: 18–20). — לפכים 18 ו-19 שפה מרוכסת. לפך 20 שפה מעובה, ולה חתך מרובע. כללים צוואר גבוה, גוף כדורי ובסיס מעוגל. לפך 18 ידית משוכה מהשפה אל הכתף. כלים דומים נמצאו בראש זית שכבה IIa (המאה הט' לפסה"נ).

קנקנים (איור 4: 1–3). — לקנקנים 1 ו-2 שפה וצוואר זקופים או נוטים מעט פנימה. ביקנעם כונו כלים דומים תת-טיפוס IC1. שלושת תת-הטיפוסים של IC נבדלים זה מזה בצורת השפה. לתת-טיפוס IC1 שפה מעט מעובה; הוא הופיע לראשונה בברזל 2א', ובברזל 2ב' שכיחותו פחתה. כלים דומים נמצאו בתל דור שלב 6. לקנקן 3 שפה משולשת, בולטת חוצה, צוואר קוני ורכס קטן בבסיס הצוואר. הקבלות נמצאו בתל דור שלב 9 ובחצור, החל משכבה VIII, ובעיקר בשכבות IV–V (לוינזון-גלבוש תשנ"ב: 94).

קנקנים עם כתף מודגשת (איור 4: 4–12). — לקנקן 4 שפה מעובה, מלבנית, ולה חתך משולש. הקבלות לו נמצאו בתל דור (סוף המאה הח' והמחצית הראשונה של המאה הז' לפסה"נ). בראש זית נתגלה קנקן דומה (טיפוס II) בשכבות IIa, IIb ו-I. לשפה של קנקן 5 חתך משולש וצוואר נמוך; כמוהו נתגלו ביקנעם שכבה XIII. כלי מס' 6 משתייך לקנקנים הגליליים, שלהם שפה מעובה, לרוב עם חתך מרובע, צוואר קצר עם רכס וקמרון קל בכתף. ביקנעם מופיע טיפוס זה לראשונה בשכבה XIII, והוא אופייני לשכבה

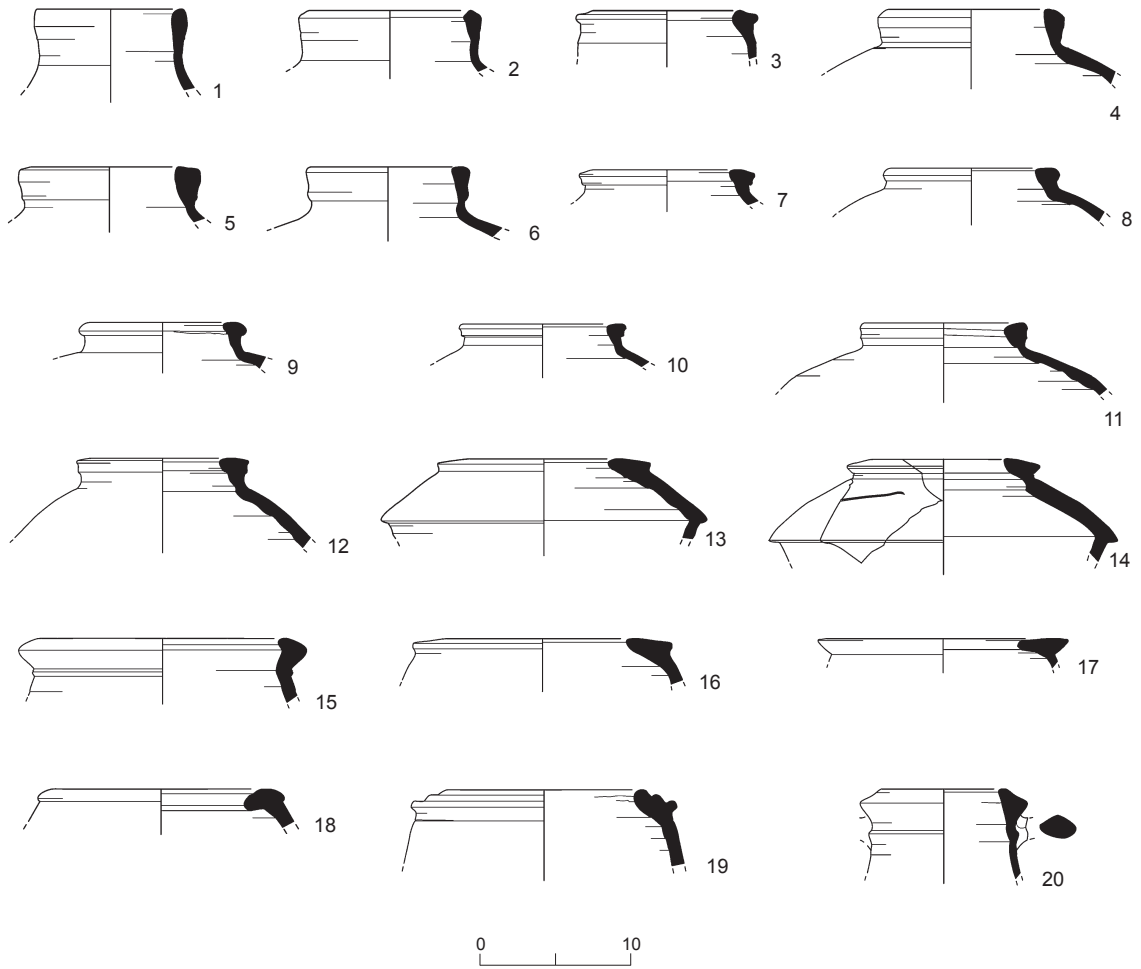
XII (תקופת הברזל ב''). כן נמצא קנקן זה בחצור שכבה VI, בגזר בתקופת הברזל ב'–ג' ובתל דור שלב 9.

לקנקן 7 שפה פחוסה. כלים דומים נתגלו בתל דור בכמויות גדולות, ותוארכו לסוף המאה הח' ולמאה הז' לפסה"נ (לוינזון-גלבוע תשנ"ב: 100–101). לקנקן 8 שפה מעובה, נוטה חוצה. לקנקנים 9 ו-10 שפה מעובה פנימה וחוצה. קנקנים דומים שכיחים בתל דור שטח A, שלב 9 (סוף המאה הח' והמחצית הראשונה של המאה הז' לפסה"נ; Gilboa 1995:12). הקבלה נמצאה גם בחצור שכבה VI (המאה הח' לפסה"נ). שפתו של קנקן 10 גם מרוכסת, ולה חתך מרובע, צוואר קצר ורכס מעודן. קנקנים דומים נחשפו בתל דור שטח A, שלב 9 ובתל קירי שכבה IV/V. לקנקן 11 שפה פחוסה ומרוכסת. קנקנים דומים מוכרים בתל דור, במכלולים הקדומים לכיבוש האשורי. קנקנים מטיפוס זה המשיכו להיות בשימוש לפחות עד אמצע המאה הז' לפסה"נ (לוינזון-גלבוע תשנ"ב: 99, 101). לשפה של קנקן 12 חתך משולש, נוטה פנימה; הרכס כמעט אינו נראה. הקבלה נמצאה בתל דור שלב 7 (אמצע המאה הח' עד אמצע המאה הז' לפסה"נ).

קנקנים עם כתף מזווה (איור 4: 13–15). — לקנקנים אלה שפה מקופלת חוצה (ר' כלי משטח B באיור 6: 13) וזיווי בולט בחיבור שבין הכתף והגוף. החלק הפנימי של השפה של קנקן 14 קעור. כלים דומים נמצאו בחצור שכבה IV וב"בור הגדול" בתל דור. לכלי מס' 15 שפה מקופלת חוצה ופנימה, קער בחלק הפנימי וצוואר קעור. רכס עדין מופיע מתחת לשפה. הקבלות נמצאו ב"בור הגדול" בתל דור ובחצור שכבה Va.

קנקני פערור (איור 4: 16–19). — קנקנים אלה חסרי צוואר ושפתם מעובה. הקנקנים קטנים, חסרי ידיות, הגוף מעוגל והבסיס רחב ומעוגל. לקנקנים 16 ו-17 שפה מעובה, נוטה פנימה וזיווי בחיבור לכתף. לקנקן 18 שפה מעובה, נוטה פנימה ולקנקן 19 שפה מרוכסת, נוטה פנימה. הקבלות נמצאו ביקנעם, שם הטיפוס עם השפה המעובה מופיע בסוף תקופת הברזל א' (שכבה XIV) ובמעבר בין שלבים א' וב' של תקופת הברזל 2 (שכבה XIII). רוב הדוגמאות מופיעות בסוף תקופת הברזל (תקופת הברזל ב'); שכבה XII) ובעיקר בברזל 3. השפה המרוכסת מוכרת ביקנעם, אם כי נדירה, בברזל ב' (שכבה XII). בראש זית קנקני הפערור למיניהם שכיחים בשטח B, במכלול בית הברד (המאות הט'–הח' לפסה"נ).⁴ כלי דומה לקנקן 18 נמצא בגזר (אמצע המאה הח' לפסה"נ) ובתל קסילה (שכבה VII).

קנקן תושבת (איור 4: 20). — לקנקן שפה משולשת, בולטת חוצה וצוואר זקוף. מתחת לשפה נמשך רכס שאליו חוברו הידיות. לכלי שלוש או ארבע ידיות, על אחת מהן אפשר לשחזר תושבת. הקבלות נמצאו בתל אל-פרעה שכבה VIIId, ובחצור שכבות VI, VII ו-IV.

איור 4. קנקנים מתקופת הברזל (שטח A, שכבה III).

מס'	לוקוס	סל	תיאור	הקבלות
1	146	1105/1	טין חום, ליבה אפורה עם גריסים לבנים	Zarzecki-Peleg, Cohen-Anidjar and Ben-Tor 2005: Fig. I.41:2
2	139	1090/8	טין חום-אדמדם, ליבה אפורה, כמות גדולה של גריסים וחסמים לבנים	לוינזון-גלבווע תשנ"ב: לוח X: 4 Zarzecki-Peleg, Cohen-Anidjar and Ben-Tor 2005: Fig. I.47:3, 4
3	112	1048/2	טין חום בהיר, ליבה אפורה עם כמות גדולה של גריסים וחסמים לבנים	לוינזון-גלבווע תשנ"ב: לוח XXIII: 6 Yadin et al. 1961: Pl. CLXXXV:16
4	146	1105/3	טין צלהב, ליבה אפורה עם חסמים וגריסים לבנים	לוינזון-גלבווע תשנ"ב: לוח XI: 6 Zarzecki-Peleg, Cohen-Anidjar and Ben-Tor 2005: Fig. I.10:5 Gilboa 1995: Figs. 1.1:26; 1.8:28 Gal and Alexandre 2000: Fig. III.122:9 Singer-Avitz 1989: Fig. 7.1:19
5	112	1026	טין חום, ליבה חומה	Zarzecki-Peleg, Cohen-Anidjar and Ben-Tor 2005: Fig. I.73:23

► איור 4. (המשך)

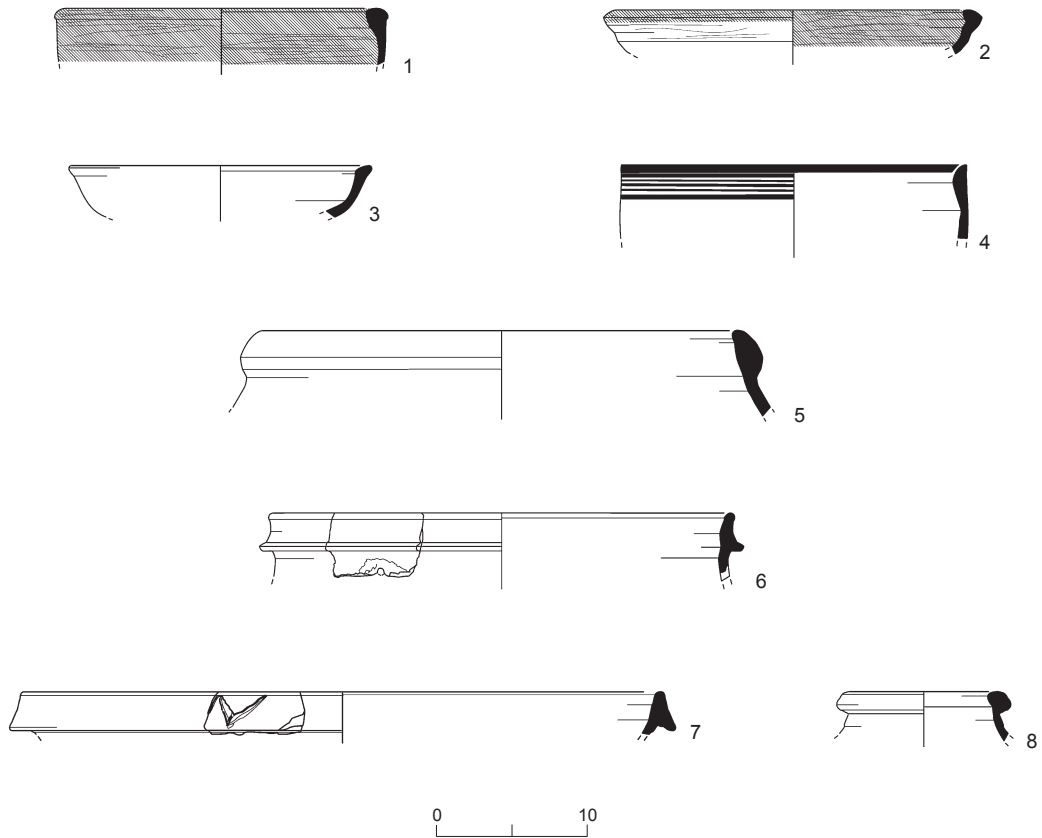
מס'	לוקוס	סל	תיאור	הקבלות
6	146	1105/2	טין חום, צמידה בהירה, ליבה חומה	Zarzecki-Peleg, Cohen-Anidjar and Ben-Tor 2005: Fig. I.81:18 Bonfil 1997: Fig. II.55:5 Gitin 1990: Pls.16:4; 23:5 Yadin et al. 1960: Pl. LXXII:1-9 Gilboa 1995: Fig. 1.6:12
7	128	1056/1	טין חום-ורדרד, ליבה חומה בהירה עם גריסים לבנים	לינוזון-גלבוה תשנ"ב: לוח XVII:22 Gilboa 1995: Fig. 1.9:2
8	128	1056/2	טין חום עד צלהב, ליבה חומה בהירה עם גריסים וחסמים לבנים	לינוזון-גלבוה תשנ"ב: לוח XI:5 Gilboa 1995: Fig. 1.6:18 Yadin et al. 1960: Pl. LXXIII:4
9	140	1082/1	טין חום בהיר-ורדרד, ליבה חומה-כתומה, חסמים וגריסים חומים ולבנים	לינוזון-גלבוה תשנ"ב: לוח XXIII:16 Gilboa 1995: Fig. 1.6:16
10	144	1094/3	טין חום-אדמדם, ליבה חומה עם גריסים לבנים	Gilboa 1995: Fig. 1.1:29 Hunt 1987: Fig. 21:1
11	112	1058	טין חום-אדמדם, ליבה חומה כהה	לינוזון-גלבוה תשנ"ב: לוח XXIII:14 Gilboa 1995: Fig. 1.9:2
12	160	1122	טין חום בהיר עד ורדרד, ליבה חומה עם גריסים לבנים	Gilboa 1995: Figs. 1.6:14
13	118	1027	טין חום-אדמדם, ליבה חומה עם כמות גדולה של גריסים לבנים; חיפוי לבן-ירקרק בחוץ	לינוזון-גלבוה תשנ"ב: לוח XI:11
14	159	1113/3	טין ירוק בהיר עד ורדרד, ליבה חומה-צהובה, מעט גריסים	Yadin et al. 1961: Pl. CCLV:23
15	147	1109	טין חום-אפור, ליבה אפורה חומה, גריסים וחסמים לבנים ומיקה	לינוזון-גלבוה תשנ"ב: לוח XII:2 Yadin et al. 1961: Pl. CCXXX:27
16	128	1056/3	טין חום, ליבה אפורה, גריסים אפורים	Gilboa 1995: Fig. 1.1:32 Zarzecki-Peleg, Cohen-Anidjar and Ben-Tor 2005: Fig. I.70:6 Gal and Alexandre 2000: Fig. VI.13:1 Mazar 2006: Pl. 38:4, 5 Yadin et al. 1960: Pl. CI:18
17	140	1082/2	טין צלהב, ליבה אפורה	Chambon 1984: Pl. 45:21
18	149	1103	טין חום, ליבה אפורה-ירקקה, גריסים שחורים; סימני שריפה בפנים	Gitin 1990: Pl. 18:1 Mazar 1985: Fig. 57:15
19	134	1076	טין צלהב עד ורדרד, ליבה אפורה, גריסים וחסמים לבנים	Gal and Alexandre 2000: Fig. VI.13:8, 9 Zarzecki-Peleg, Cohen-Anidjar and Ben-Tor 2005: Fig. II.33:3 Mazar 1985: Fig. 57:8
20	146	1096	טין צלהב עד חום בהיר-ורדרד, ליבה אפורה, חסמים וגריסים לבנים	Chambon 1984: Pl. 46:11 Yadin et al. 1960: Pl. CI:16; 1961: Pls. CCXV:23; CLXXXV:11

כלי החרס מפני השטח

קערה מעוגלת (איור 5: 1). — קערה עמוקה ולה שפה מעובה פנימה. מרוק יד אופקי מופיע מעל חיפוי אדום. קערה דומה נמצאה ביקנעם שכבה XIV (תקופת הברזל 2א'). בתענך נתגלתה קערה ולה שפה פחות מעובה מתקופת הברזל 2א' (המאות הי"א-ה"י לפסה"נ).

קערה מזוות (איור 5: 2, 3). — קערה 2 קטנה, ולה שפה מעובה פנימה, חתוכה אלכסונית. לקערה 4 זיווי קל ושפה משוכה חוצה, מעט אלכסונית. קערה זו נפוצה במחצית השנייה של המאה הח' לפסה"נ, לרוב עם חיפוי אדום (לוינזון-גלבוע תשנ"ב: 30). הקבלות נמצאו בתל דור, במגידו שכבה Vb ובחצור שכבה Va. קערה דומה עם חיפוי אדום נתגלתה בשטח B (ר' איור 6: 2).

קערה קיפרית צבועה לבן (איור 5: 4). — זוהי קערה עמוקה, מעוגלת ולה שפה פשוטה. היא נושאת עיטור הכולל פס בצבע שחור על שני צדי השפה ופסים אופקיים צבועים שחור מתחת לשפה, בחוץ. הקערה משתייכת לטיפוס White Painted III Ware, המופיע בתקופת הברזל 2א' – ראשית תקופת הברזל 2ב' (סוף המאה הי' וראשית המאה הט' לפסה"נ). הקבלה נמצאה בתל מבורך שכבה VII.

איור 5. קערות (1-4), קדרה (5), סירי בישול (6, 7) וקנקן (8) מתקופת הברזל (שטח A, פנ"ש).

► איור 5

מס'	כלי	לוקוס	סל	תיאור	הקבלות
1	קערה	109	1055/1	חיפוי ומירוק אדום פרוע, מירוק פרוע בחלק הפנימי והחיצוני, ליבה חומה ירקקה	Rast 1978: Fig. 23:1 Zarzecki-Peleg, Cohen-Anidjar and Ben-Tor 2005: Figs. I.45:10; I.50:3
2	קערה	109	1020	חיפוי ומירוק רדיאלי בפנים ובחוץ, ליבה אפורה	Rast 1978: Figs. 46:7; 52:5 Zarzecki-Peleg, Cohen-Anidjar and Ben-Tor 2005: Figs. I.45:11; I.82:15; I.88:14 Singer-Avitz 1989: Fig. 7.1:3 Mazar 2006: Pl. 23:4.
3	קערה	142	1098	טיץ אפור כהה, ליבה ירוקה-אפורה, גריסים לבנים	לוינזון-גלבווע תשנ"ב: לוח II:20 Lamon and Shipton 1939: Pl. 30:129 Yadin et al. 1961: Pl. CCXXV:26
4	קערה	116	1063/1	טיץ כתום-ורדרד; פס צבוע שחור בחלק הפנימי והחיצוני של השפה, פסים דקים בחלק החיצוני צמוד לשפה, חיפוי לבן בחלק החיצוני	Stern 1978: Fig. 18:5
5	קדרה	116	1063/2	טיץ חום, כמות קטנה של חסמים לבנים	Gilboa 1995: Fig. 1.9:15
6	סיר בישול	109	1045	טיץ חום-אדמדם, ליבה אפורה, כמות גדולה של גריסים וחסמים לבנים	Rast 1978: Fig. 29:3 Gal and Alexandre 2000: Fig. III.121:14 Singer-Avitz 1989: Fig. 7.1:9 Mazar 2006: Pl. 9:18
7	סיר בישול	109	1055/2	טיץ חום בהיר-צהבהב, ליבה אפורה עם גריסים לבנים	Zarzecki-Peleg, Cohen-Anidjar and Ben-Tor 2005: Fig. I.61:13
8	קנקן	142	1092	טיץ צלהב, ליבה בגוון חום בהיר עד צלהב עם גריסים אפורים	לוינזון גלבווע תשנ"ב: לוח XII:3 Yadin et al. 1961: Pls. CCXXV:17; CCLIII:2

קדרה (איור 5: 5). — לקדרה שפה מעובה, נוטה כלפי פנים ומקופלת חוצה. קדרות אלו נפוצו בתקופת הברזל 2 בצפון הארץ ובדרומה. הקבלות נמצאו בתל דור שלב 7, המתוארך החל מסוף המאה הח' עד המאה הז' לפסה"נ.

סירי בישול (איור 5: 6, 7). — סיר בישול 6 דומה לסירים שנתגלו בחפירה בשטח A (ר' איור 3: 1, 2). יש לו רכס מעובה הבולט בזווית ישרה מתחת לשפה במקום החיבור לגוף הכלי; הדופן זקופה, השפה צבוטה וחלקה העליון מעוגל.

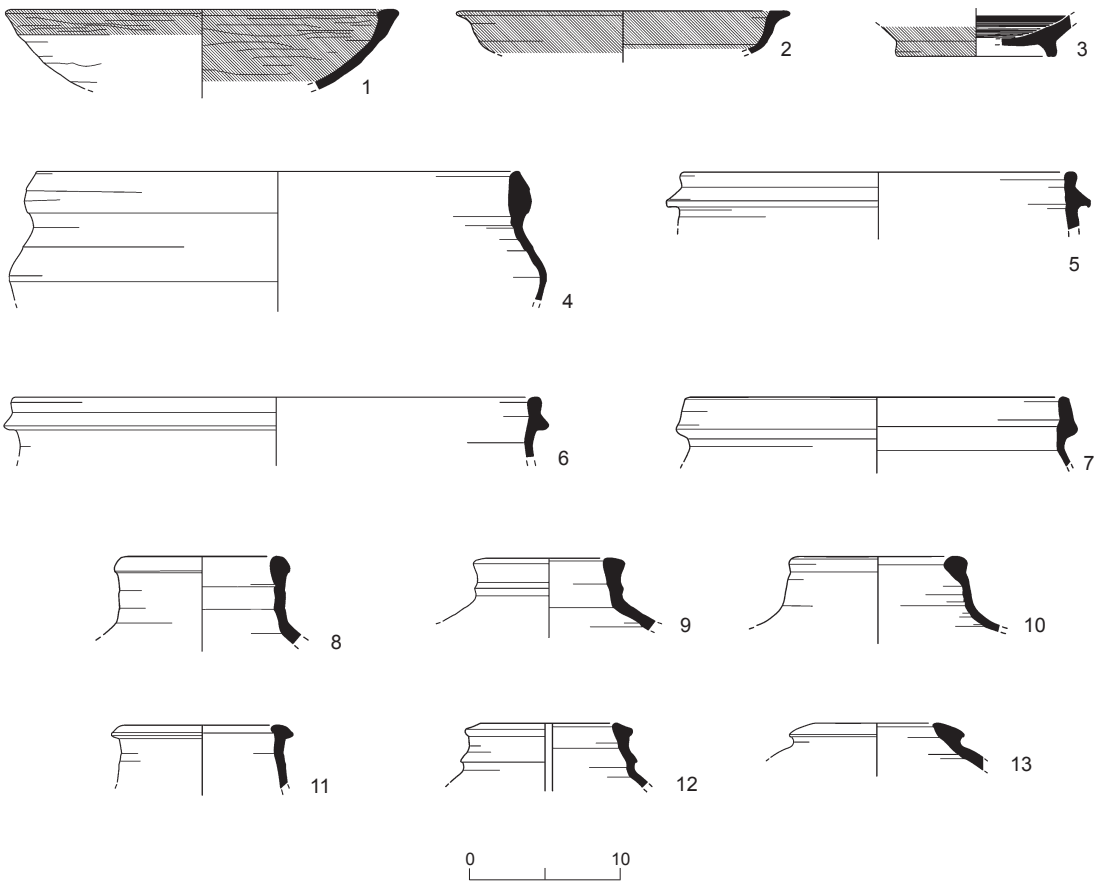
סיר 7 הוא כלי רחב, רדוד ומזווה. לסיר שפה משולשת הקעורה מפנים ומחוץ. היא מעובה ומוארכת ונוטה כלפי חוץ ומטה. סיר בישול מטיפוס זה היה שכיח מאוד בסוף תקופת הברזל 1 ובתקופת הברזל 2א' (סוף המאה הי"א – אמצע המאה הט' לפסה"נ; Mazar 2006:341–342). ביקנעם הופיע טיפוס זה (IIIc2) במהלך תקופת הברזל 2א', ושכיחותו גדלה לקראת סוף התקופה (Zarzecki-Peleg, Cohen-Anidjar and Ben-Tor 2005:275). לפני הצריפה נחרת על שפת הסיר תו או סימן הדומה לחצי האות ש', שחציה השני לא השתמר. סירי בישול שעליהם חרותים תווים או סימנים נתגלו בחפירות של שטרן בתל מבורך, וכן בתל קירי, ביקנעם ובמגידו. בתל מבורך ובתל קירי (שכבה VII) הם נתגלו במכלולים

שזמנם המאה ה' לפסה"נ (Ben-Tor and Portugali 1987: Fig. 12:7; Stern 1978: Fig. 14:7), וביקנעם — על סירי בישול שהופיעו בסוף תקופת הברזל 2' ואפיינו תקופה זו בלבד (Zarzecki-Peleg, Cohen-). בבדיקות NAA שנעשו בסירי בישול מטיפוס זה מתל מבורך, מתל קירי, מיקנעם וממגידו נמצא כי מקורם בכמה מרכזי ייצור (אחד מהם בקרבת יקנעם או בתל קירי ומרכז נוסף במגידו), וכי כל מרכז נהנה ממונופול מסחרי על העיר שבה פעל ועל היישובים הקטנים סביבה (Sharon, Yellin and Perlman 1987:232).

קנקן (איור 5: 8). — הקנקן שייך לטיפוס קנקני המסחר הפניקיים (לדין, ר' להלן איור 6: 11).

כלי החרס משטח B

קערות (איור 6: 1-3). — קערה 1 בינונית, מזווה, ולה שפה מעובה עם חתך משולש. הדופן מעוגלת ובמרכז הגוף זיווי מעודן. לעתים השפה משופעת פנימה או חוצה. לקערות יש בדרך כלל בסיס טבעת, אך מוכרות גם קערות עם בסיס שטוח. קערות דומות, ללא חיפוי או מירוק נמצאו בראש זית שכבות IIb-IIa, לקערה 2 שפה אופקית, משוכה חוצה, זיווי עדין וכן חיפוי ומירוק אדום. קערות דומות נמצאו במגידו V,

איור 6. קערות (1-3), קדרה (4), סירי בישול (5-7) וקנקנים (8-13) מתקופת ברזל (שטח B, שכבה III).

► איור 6

מס'	כלי	לוקוס	סל	תיאור	הקבלות
1	קערה	205	2009/1	טין ורוד, ליבה ורודה; חיפוי ומירוק אדום בפנים, מעל השפה ובחוץ	Gal and Alexandre 2000: Figs. III.72:1; III.79:2; VI.11:5; VII.6:2 Rast 1978: Fig. 13:4 Stern 1978: Fig. 12:24 Yadin and Geva 1986: Fig. 6:6
2	קערה	203	2006/1	טין חום-אדמדם, ליבה אפורה כהה; חיפוי ומירוק אדום בפנים ומעל השפה	Zarzecki-Peleg, Cohen-Anidjar and Ben-Tor 2005: Fig. II.2:4 Lamon and Shipton 1939: Pl. 30:130 Yadin et al. 1961: Pl. CCXXV:26, 29
3	קערה	203	2006/2	טין חום-אדמדם, ליבה חומה-אדומה, מעט גריסים וחסמים לבנים; עיטור פסים חדר-מרכזיים בגוון שחור	
4	קדרה	203	2006/3	טין חום, ליבה אפורה-חומה עם גריסים לבנים	Stern 1978: Figs. 13:5; 20:5 Gilboa 1995: Fig. 1.15:16 Rast 1978: Fig. 28:2 Hunt 1987: Fig. 38:14 Mazar 2006: Pl. 20:4 Zarzecki-Peleg, Cohen-Anidjar and Ben-Tor 2005: Fig. I.40:19
5	סיר בישול	203	2008	טין חום, ליבה חומה-אפורה, גריסים לבנים	
6	סיר בישול	203	2006/4	טין חום, ליבה אפורה, גריסים לבנים	Gal and Alexandre 2000: Figs. III.95:7; III.121:15; VI.12:8 Stern 1978: Fig. 14:12 Rast 1978: Figs. 29:1,2; 66:30; 70:6 Hunt 1987: Fig. 33:13
7	סיר בישול	207	2010/1	טין חום, ליבה חומה עם גריסים לבנים	Gitin 190: Pl. 13:15 Loud 1948: Pl. 90:6 Gal and Alexandre 2000: Fig. III.1:18
8	קנקן	207	2010/2	טין כתום-אדום עד ורודר, ליבה חומה-צהובה	Gitin 1990: Pl. 12:2 Yadin et al. 1961: Pl. CLXXXIX: 18
9	קנקן	202	2004	טין ורוד עד חום בהיר, ליבה אפורה עם גריסים שחורים ולבנים	Gilboa 1995: Fig. 1.6:12 Gal and Alexandre 2000: Fig. III.76:8 Singer-Avitz 1989: Fig. 7.5:18 Hunt 1987: Fig. 35:9
10	קנקן	205	2009/4	טין צלהב, ליבה אפורה, כמות גדולה של גריסים וחסמים לבנים	Gitin 1990: Pl.18:5, Type 3
11	קנקן	205	2009/3	טין צלהב, ליבה בגוון חום-אפור עם מעט גריסים לבנים	לוינון-גלבוע תשנ"ב: לוח XII:4 Rast 1978: Fig.: 20:1 Mazar 2006: Pl. 37:1 Gitin 1990: Pl.12:10 Yadin et al. 1961: Pl. CCXXXIX:1
12	קנקן	205	2009/5	טין אפור-לבנבן, ליבה אפורה ירקרקת	Mazar 2006: Pl. 42:14
13	קנקן	203	2006/7	טין חום, ליבה חומה-אדומה עד חומה-אפורה, כמות גדולה של גריסים לבנים	Rast 1978: Fig. 22:1

בחצור V ו-Va וביקנעם החל משכבה IX, ובעיקר בשכבה XIII. הבסיס של כלי 3 שייך לקערות קיפריות עם עיטור 'שחור על אדום' (לתיארוך והקבלות, ר' לעיל שטח A, איור 1: 13-15).

קדרה (איור 6: 4). — זוהי קדרה פתוחה, ולה שפה מעובה וזקופה וזיווי מעוגל המופיע בחלק העליון של הדופן. טיפוס זה היה שכיח במאות הי'–הט' לפסה"נ בעמק יזרעאל ובעמק בית שאן, ונעשה נדיר לקראת סוף המאה הט' לפסה"נ (Mazar 2006:336). ביקנעם נמצאו קדרות דומות, לרוב עם מירוק וחיפוי אדום.

סירי בישול (איור 6: 5-7). — לסירים 5 ו-6 שפה משולשת, מוארכת, היוצרת זווית חדה (5) או ישרה (6) לדופן הכלי. הקבלות נתגלו בחורבת ראש זית שכבות IIa ו-I, בתענך שלב II, בתל מבורך שכבה VII ובתל קירי שכבה VIIa. לסיר מס' 7 שפה משולשת, קצרה. כלים דומים נחשפו בגזר שכבה VIb (תקופת הברזל ב'), במגידו שכבות IVa–Vb ובחורבת ראש זית שכבה III.

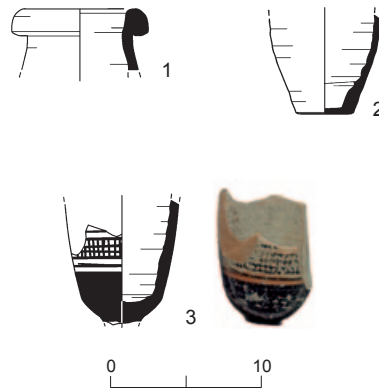
קנקנים (איור 6: 8-13). — לקנקן 8 שפה מעובה וצוואר גבוה. הקבלות נמצאו בגזר שכבה VIb (אמצע המאה הט' לפסה"נ) ובחצור שכבה VI (המאה הח' לפסה"נ). לקנקן מס' 9 צוואר מרוכס ושפה מעובה, מלבנית. בראש זית מופיע טיפוס זה לראשונה בשכבה IIb, והוא ממשיך להופיע, אף כי במספרים קטנים, גם לאחר שכבה I. כלים דומים נמצאו בתל דור שלב 9 ובצפון הארץ (Gal and Alexandre 2000:48). לקנקן 10 צוואר משופע כלפי פנים ושפה מעובה. הקבלה נתגלתה בגזר שכבה VIa (תקופת הברזל ב'; אמצע המאה הח' לפסה"נ). קנקן 11 מאופיין בצוואר גבוה, קעור מעט, ששפתו מקופלת פנימה וחוצה ובחלקה הפנימי קער מתון. בתל דור שויך קנקן זה לקנקני המסחר הפניקיים (לוינזון-גלבוע תשנ"ב: 104, טיפוס SJ18a). קנקן דומה, ששפתו מקופלת פנימה וחוצה, נמצא על פני השטח בשטח A (איור 5: 8). לקנקן 12 שפה עם חתך משולש וצוואר מרוכס. כלים דומים נתגלו בבית שאן שכבות 8 ו-7, והם מופיעים רק בשכבות מתקופת הברזל ב' (Mazar 2006:348, Type 52b).

הממצא הקרמי בשני ריבועי החפירה בשטח B היה דל ומיוחס כולו לשכבה III. סירי הבישול שנתגלו בו הופיעו באתרים אחרים כבר בסוף תקופת הברזל 1. כמו כן, לא נתגלו בשטח זה סירי הבישול המרוכסים, השכיחים בשטח A, שהיו נפוצים במאה הח' לפסה"נ, ושבעזרתם הפריד מזר בין מכלולי תקופת הברזל 2א ו-2ב'. לכן, ייתכן ששטח B קדום לשטח A. אולם, מאחר שהממצא בשטח B דל, וכיוון שסירי הבישול היו בשימוש לאורך פרקי זמן ארוכים, הוחלט לתארך את המכלול של שטח B לאופק הכרונולוגי של שטח A: תקופת הברזל ב'.

התקופה הפרסית

כלי החרס משטח A

קנקן (איור 7: 1). — לקנקן צוואר צר ושפה מעובה ומעוגלת, נטויה חוצה. אפשר לשייך כלי זה לקנקני ה'טורפדו', שלהם שפת טבעת עבה נוטה חוצה, כתף דמוית חרוט, גוף גלילי ארוך וצר וידידות (אחת או

איור 7. קנקן (9), פכית (10) ולקיתוס (11) מהתקופה הפרסית (שטח A, שכבה II).

מס'	כלי	לוקוס	סל	תיאור	הקבלות
9	קנקן	102	1048/3	טין כתום, ליבה כתומה-אדמדמה, גריסים שחורים וחומים כולל מיקה; סימני מרח לבן על השפה	Yadin et al. 1961: Pl. CXC:12 Stern 1978: Fig. 7:5; 1995: Fig. 2.9:1
10	פכית	132	1089	טין כתום-ורדרד, ליבה כתומה. מעט גריסים	אלגביש תשכ"ח: לוח XXXIII:12 Stern 1978: Fig. 9:11; 1995: Fig. 2.29:5
11	לקיתוס	132	1089/3	טין אדום מפולם היטב	Kurtz 1975: Pls. 70:6, 7; 71:1, 2 Cohen and Bernick-Greenberg 2007: Figs. 11.86; 11.87 Lapp 1964: Fig. 24

שתיים) משוכות מהחלק התחתון של הכתף אל הגוף; לעתים אין ידיות כלל. כלים דומים נמצאו בתל מבורך שכבות IV–VI (עם שתי ידיות), בתל דור שכבה VI (עם ידית אחת) ובחצור שכבה II (עם ידית אחת או שתיים).

פכית (איור 7: 2). — נתגלתה פכית דלייה שידית האוזן שלה משוכה מהשפה אל הכתף ובסיסה שטוח; שרד ממנה החלק התחתון שצורתו דמוית שק (Stern 1982:119–120, Type 2b). פכיות מסוג זה נפוצות בעיקר בגליל, במישור החוף ובחוף הפניקי. בשקמונה נמצאו מספר פכיות שלדעת שטרן נעשו בבית מלאכה אחד (Stern 1982:120). הפכיות שכיחות בקפריסין, שם הן תוארכו למאות הה'–הד' לפסה"נ. כיוון שהן שכיחות בעיקר בקפריסין, סבור שטרן ששם מקורן (Stern 1982:120).

לקיתוס (איור 7: 3). — נמצא חלק תחתון של לקיתוס ממשפחת הלקיתוי עם רקע לבן (White Ground Lekythoi). חיפוי שחור מופיע על החלק התחתון, ומעליו רצועה בצבע הטין האדמדם ורצועה שחורה דקה. העיטור ששרד מורכב מדגם רשת בצבע שחור על לבן, ומעליו פס שחור נוסף. למרות שרק החלק התחתון של הכלי השתמר, אפשר לשחזר עיטור מרכזי בדגם קיסוס וקנוקנות או דגם פלמטות. כלי זה שייך לטיפוס 'לקיתוי הדגמים' (Pattern Lekythoi) שנעשה בבית היוצר של בלדאם, שפעל החל משנת 460 עד המחצית השנייה של המאה הה' לפסה"נ (Kurtz 1975:153). כלים דומים שעליהם הופיע דגם הקיסוס כעיטור מרכזי נמצאו, למשל, בקדש ברנע שכבה I ובתל תענך.⁵

כלי החרס משטח C

כלי החרס באיורים 8 ו-9 מייצגים את שני השלבים מן התקופה הפרסית בשטח C (שלבים IIa ו-IIb). הכלים מהשלב הקדום (IIb) נמצאו במילוי של המחצבה, ואילו הכלים מהשלב השני (IIa) נחשפו בקירות שנבנו מעל המחצבה הדרומית ומעל המילוי שחתם את שלב נטישת המחצבה. בדיון הטיפולוגי אוחדו שני השלבים, כיוון שאי אפשר להבחין ביניהם כרונולוגית.

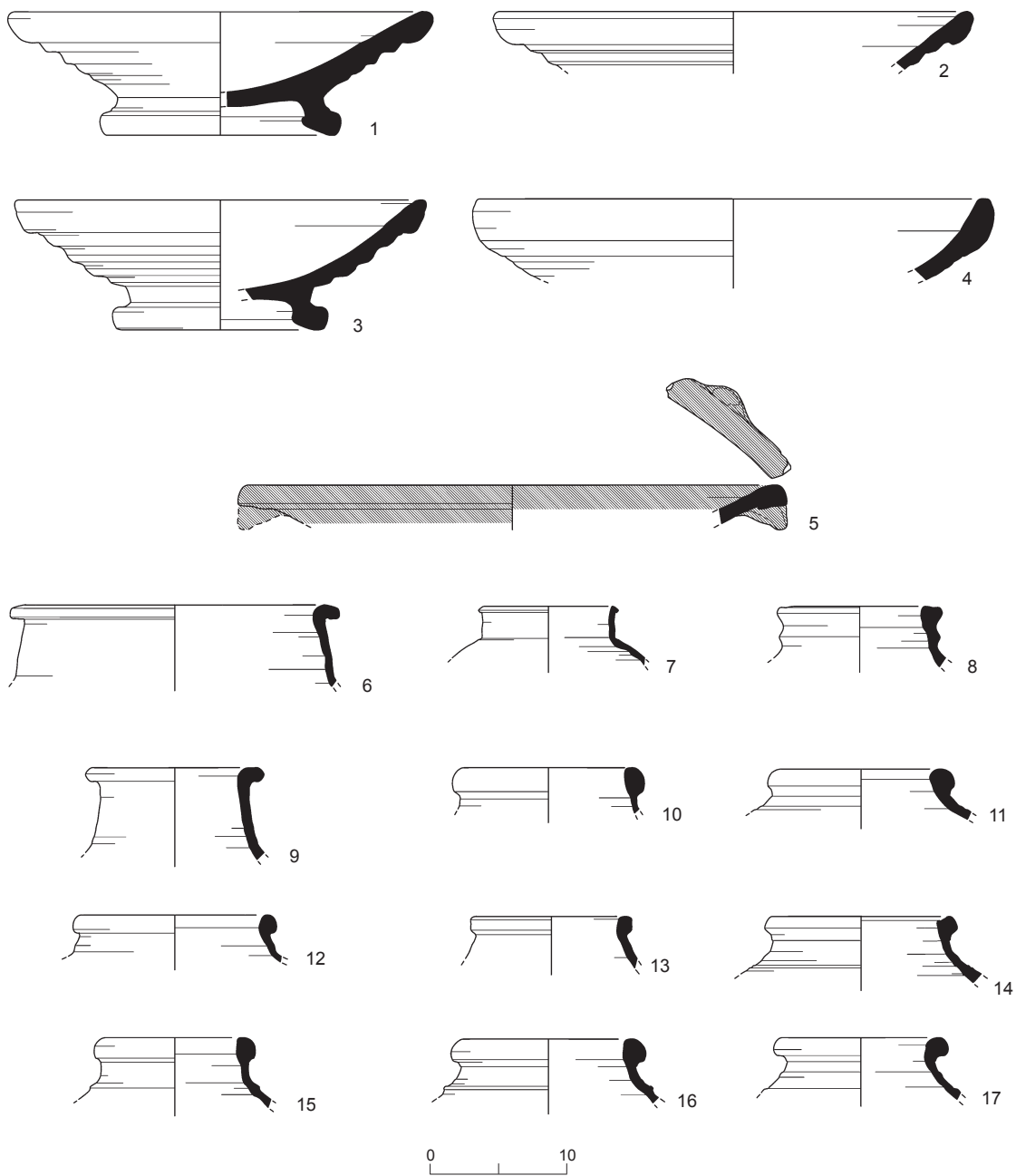
קערות גדולות (מורטריה; איור 8: 1-5). — מקור הקערות במילוי של המחצבות משלב IIb. לקערות 1-3 שפה מעובה, נוטה חוצה, דופן גלית ובסיס טבעת גבוה (השתמר בקערות 1 ו-3). לקערה 4 שפה מעובה, נוטה מעט פנימה ודופן מעוגלת, חלקה. את קערה מס' 5 מאפיינים זיזים הצמודים לשפה נטויה חוצה שחתכה מלבני. סימני מירוק ניכרים בפנים ועל השפה. על סמך תוצאות של בדיקה פטרוגרפית (ר' שדמן 2014) נקבע כי מקורה בים האגאי או בקפריסין.

קדרה (איור 8: 6). — לקדרה שפה פשוטה, משוכה חוצה וצוואר גבוה. כלים דומים נמצאו בתל כיסן שכבה 3 ובתל חסי.

סיר בישול (איור 8: 7). — לכלי שפה דקה, משוכה חוצה ומחודדת בקצה וצוואר זקוף וגבוה. הקבלות נמצאו בתל כיסן, בתל דור ובגזר.

קנקנים (איורים 8: 8-17; 9: 1-3). — לקנקן באיור 8: 8 שפה מעובה וצוואר גבוה ומרוכס. קנקנים מטיפוס זה מוכרים החל מהמאה הח' לפסה"נ, והם המשיכו לשמש בתקופה הפרסית. הקבלה נמצאה בתל גילעם שכבה II, שם כתף הכלי משופעת, הגוף תפוח והבסיס מעוגל. קנקנים מטיפוס זה מוכרים בעיקר במרכז הארץ ובצפונה (שטרן תש"ל: 38). לקנקנים באיור 8: 10-13 שפה מעובה וצוואר נמוך. לגוף הקנקן צורות שונות, ובהן גוף מעוגל, דמוי שק או צר וגלילי. קנקנים מטיפוס זה מופיעים בתל מיכל החל משכבה IX עד סוף התקופה הפרסית (Singer-Avitz 1989:122, Type 1), שם נחשף בית היוצר שלהם (Herzog, Rapp and Negbi 1989:100-103, Fig. 8.14). כלים דומים נמצאו בתל מבורך שכבות IV-VI ובתל כיסן שכבה II. לקנקנים באיור 8: 14-17 שפה מעובה ומעוגלת כלפי חוץ וצוואר נמוך. הם נבדלים זה מזה ברכס המופיע בבסיס הצוואר (14-16) או במרכזו (17). קנקנים מטיפוס זה פורסמו בתל מבורך, והם מוכרים בתל מיכל (Type 2), בתל חסי ובאפולוניה.

לקנקנים באיור 9: 1, 2 כתף ישרה ושפה עגולה, מעובה, והם היו שכיחים בתקופה הפרסית. מחקרים הראו כי אחד ממקומות הייצור שלהם היה בסרפטה שבלבנון (Bettles 2003). הקנקן באיור 9: 3 שייך לקנקני ה'טורפדו' (Stern 1982:105-107, Type G), ממנו שרדה השפה המעובה. לקנקנים מטיפוס זה גוף גלילי צר וארוך, וידית או ידיות המשוכות מהחלק הנמוך של הכתף אל דופן הכלי. קנקנים אלה מוכרים באזור החוף ובפנים הארץ, בסוריה, בפניקיה ובעיקר בקפריסין. הקבלות נמצאו בתל דור שכבה VI ובתל חסי שכבה V.

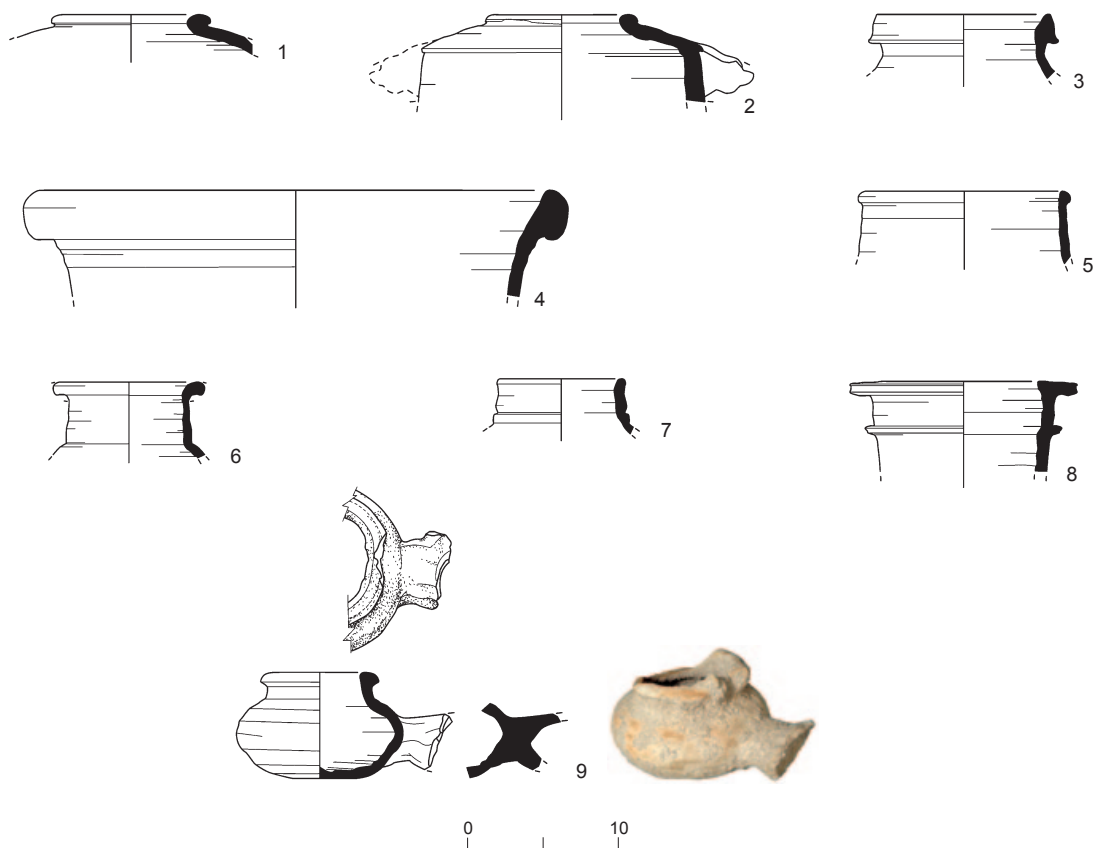

איור 8. מורטריה (1-5), קדרה (6), סיר בישול (7) וקנקנים (8-17) מהתקופה הפרסית (שטח C, שכבה II).

► איור 8

מס'	כלי	שלב	לוקוס	סל	תיאור	הקבלות
1	מורטריום	IIb	105	1030	טין ירקרק, ליבה חומה, כמות גדולה של גריסים לבנים	
2	מורטריום	IIb	104	1037/1	טין ירקרק, ליבה חומה	Singer-Avitz 1989: Fig. 9.1:17, 18
3	מורטריום	IIb	105	1031/1	טין חום-ירקרק, ליבה חומה, כמות גדולה של גריסים שחורים ולבנים	Singer-Avitz 1989: Figs. 9.1:17, 18; 9.2:1 Stern 1978: Fig. 4:15
4	מורטריום	IIb	104	1018	טין ורוד, ליבה חומה, גריסים אפורים ולבנים	Risser and Blakely 1989: Figs.145:1; 149:29; 164b Gitin 1990: Pl. 30:15
5	מורטריום	IIb	104	1013	טין ורדרד, חיפוי אדום בפנים ועל השפה, ליבה אדומה-כתומה	
6	קדרה	IIb	104	1020/2	טין ירקרק, ליבה חומה, גריסים אפורים ושחורים	Nodet 1980: Pl. 20:22 Risser and Blakely 1989: Fig. 146:4
7	סיר בישול	IIa	108	1039/2	טין חום-כתום, גריסים לבנים ואפורים	Risser and Blakely 1989: Figs. 145:10; 156:13 Stern 1995: Fig. 2.37:7 Gitin 1990: Pl. 31:11
8	קנקן	IIb	104	1012/2	טין חום-ורוד, ליבה חומה, מעט גריסים לבנים	שטרן תש"ל: ציור 9:16
9	קנקן	IIa	108	1046	טין ירקרק, ליבה חומה-אפורה, גריסים אפורים לבנים	Singer-Avitz 1989: Fig. 9.12:9, 10 Risser and Blakely 1989: Fig. 159:35 Stern 1995: Fig. 2.36:11
10	קנקן	IIb	104	1020/4	טין חום בהיר, ליבה אפורה	Stern 1978: Fig. 7:4
11	קנקן	IIa	106	1016	טין ורדרד, ליבה חומה ורודה	Stern 1978: Fig. 7:2
12	קנקן	IIa	108	1040	טין ירקרק, ליבה חומה, גריסים חומים ולבנים	Singer-Avitz 1989: Figs. 9.1:22; 9.3:4 Stern 1978: Fig. 7:2
13	קנקן	IIb	104	1012/1	טין ורדרד מפולם, ליבה ורודה	Stern 1978: Fig. 7:3
14	קנקן	IIb	104	1020/3	טין צלבה, ליבה חומה	Stern 1995: Fig. 2.37:17
15	קנקן	IIa	108	1038/1	טין חום-אדמדם, ליבה כתומה-חומה, גריסים לבנים	Roll and Tal 1999: Fig. 4.25:8
16	קנקן	IIa	108	1039/1	טין חום-ירקרק, ליבה אפורה, גריסים לבנים	Stern 1978: Fig. 7:1
17	קנקן	IIa	108	1038/2	טין ירקרק, ליבה אפורה, גריסים שחורים ואפורים	Singer-Avitz 1989: Fig. 9.7:10 Risser and Blakely 1989: Fig. 141:2 Roll and Tal 1999: Fig. 4.39:14, 15

פיטס (איור 9:4). — לפיטס שפה מעובה, מעוגלת ובולטת חוצה. הטין הירקרק דומה לזה של המורטריה. בבדיקה פטרוגרפית נמצא כי מקורו בקפריסין או בים האגאי (ר' שדמן 2014). לא נמצאה הקבלה, אך בשכבות II-V בחצור נתגלה פיטס עשוי מטין ירקרק ששפתו שונה (Yadin et al. 1961: Pl. CXC:15).

איור 9. קנקנים (3–1), פיטס (4), פכים (5–7), כן (8) וכלי תאומים (9) מהתקופה הפרסית (שטח C, שכבה II).

מס'	כלי	שלב	לוקוס	סל	תיאור	הקבלות
1	קנקן	IIb	104	1009	טין צלהב מפולם, ליבה אפורה-ירוקה	Stern 1995: Figs. 2.8:6; 2.26:28
2	קנקן	IIa	108	1039/3	טין צלהב, ליבה חומה-ורודה, מעט גריסים לבנים	Stern 1978: Fig. 6:7; 1995: Fig. 2.26:28
3	קנקן	IIa	103	1007	טין חום-ורדרד מפולם, ליבה חומה	Stern 1995: Figs. 2.9:1, 2; 2.23:12 Risser and Blakely 1989: Fig. 143:14
4	פיטס	IIb	104	1020/1	טין ירקרק, כמות גדולה של גריסים שחורים ולבנים, ליבה ירוקה-אפורה	
5	פך	IIb	104	1005	טין חום-ורדרד, ליבה חומה	Stern 1995: Fig. 2.21:3
6	פך	IIb	104	1037/2	טין אפור-ירקרק, ליבה ירוקה בהירה, מעט גריסים לבנים וחומים	Stern 1995: Fig. 2.36:10, 11
7	פך	IIb	104	1026/2	טין צלהב, ליבה ירוקה	
8	כן	IIb	104	1026/1	טין צלהב, ליבה ורודה	
9	כלי תאומים	IIa	106	1017	טין חום-ורדרד, ליבה חומה, מעט גריסים לבנים ואפורים	Stern 2007: Fig. 9:1, 3

פכים (איור 9:5-7). — נתגלו שלושה פכים. לפך 5 שפה מעובה, נוטה חוצה וצוואר רחב וגלילי, ולפך מס' 6 שפה פשוטה, משוכה כלפי חוץ וצוואר גלילי גבוה; כלים דומים לשני פכים אלה נמצאו בתל דור. לפך 7 שפה פשוטה ומעוגלת, רכס בתחתית השפה וצוואר נמוך.

כנ (איור 9:8). — נמצא בסיס או חלק עליון של כנ. צורתו גלילית ורכס מופיע מתחת לשפה או מעל לבסיס. לא נמצאו הקבלות.

כלי תאומים (איור 9:9). — מן הכלי השתמרה קערה עמוקה שלה שפה מעוגלת, נוטה חוצה שמתחתיה שקערורית, ובסיס מעוגל. כלים אלה אינם מוכרים בצפון, ולדעת שטרן הם נפוצו בחבלים הדרומיים של ההר המרכזי במאות ה'–הה' לפסה"נ, ובעיקר במאה הה' לפסה"נ (Stern 2007:209). כלי דומה נמצא בעין גדי (המאה הה' לפסה"נ). בבדיקה פטרוגרפית שנערכה בכלי לא זוהה בוודאות מקום הייצור שלו (ר' שדמן 2014).

סיכום

בחפירות שנערכו באתר בשנות השבעים⁶ תוארכה שכבה VII לסוף המאה ה' לפסה"נ ואילו שכבה VI, השכבה הקדומה ביותר מבין שלוש שיוחסו לתקופה הפרסית (IV–VI), תוארכה לאמצע המאה הה' לפסה"נ (Stern 1978:79). התיארוך של שכבה VII הסתמך הן על קרמיקה מקומית, הן על כלי יבוא, בעיקר משפחת ה'שחור על אדום' (Stern 1978:52). על פי תיארוך זה היה פער של כ-400 שנה בין השכבה האחרונה מתקופת הברזל ובין חידוש ההתיישבות בראשית התקופה הפרסית (Stern 1978:52). אף שחוקרים חלקו על תיארוך זה כבר בעבר,⁷ הממצא מחפירותו של שדמן (2014) מעיד כי יש לצמצם את הפער היישובי שהוצע על ידי שטרן. כמו כן, מוסיף ממצא זה מידע על עיר תחתית שהשתרעה מצפון-מזרח לתל בתקופת הברזל ב' ובתקופה הפרסית. את שכבה III בחפירה זו אפשר לתארך לתקופת הברזל ב' ולייחס את סופה לכיבוש הניאור-אשורי של ממלכת ישראל בשנים 734–721 לפסה"נ.⁸ לאחר כ-250 שנה, במהלך הרבע הראשון של המאה הה' לפסה"נ, התחדש היישוב בתל ובעיר התחתית. לשיטתנו, יש לתארך את ההתיישבות בתקופה הפרסית לרבע הראשון של המאה הה' לפסה"נ על סמך הקרמיקה האטית המיובאת, ובפרט הלקיתוס משטח A (ר' איור 3:7). במאה הה' לפסה"נ זכתה ההתיישבות בתל מבורך לפריחה מחודשת, במקביל לפריחה בשאר ערי החוף.

הערות

¹ הממצאים משכבה I, ממנה נחפרו האמות מהתקופה הרומית, לא מתוארים בדיון זה.
² החלוקה הכרונולוגית מתבססת על מחקרו של ע' מזר, המציע לתארך את תקופת הברזל ב' לסוף המאה הט' ולמאה הח' לפסה"נ, ואת תקופת הברזל א' למאות ה'–הט' לפסה"נ (Mazar 2006:313–314, 320).
³ אודות תיארוך שכבה VII, ר' Schriber 2003:142–146.

- ⁴ לדעת החופרים, הדבר מלמד שהם שימשו לאגירת שמן זית והיו קנקנים מקומיים שיוצרו לתעשיית השמן (Gal and Alexandre 2000:174).
- ⁵ הלקיטוס מתל תענך שייך להפרעה מהתקופה הפרסית שחדרה לשכבות מתקופת הברזל 2 (Lapp 1964:43).
- ⁶ בשנים 1976–1973 נערכו בתל ארבע עונות חפירה בראשותו של א' שטרן, מטעם המכון לארכיאולוגיה של האוניברסיטה העברית (Stern 1978).
- ⁷ שרייבר חולקת על הפער של 400 השנים בין שכבה VII לשכבה VI על סמך הקרמיקה הקיפרו-פניקית (Schreiber 2003:146).
- ⁸ לדעתה, יש לפצל את שכבה VII ולתארך חלק ממנה למאה ה' לפסה"נ וחלק לשלבים הכרונולוגיים שלאחר המאה ה' לפסה"נ (Schreiber 2003:143).
- תודה לאיילת גלבוש על הערותיה. ראוי לציין כי בתל דור ממשיך היישוב גם במאה ה' לפסה"נ.

הפניות

- אלגביש י'. תשכ"ח. השכבות מהתקופה הפרסית, עונות 1963–1965 (שקמונה, חפירות ארכיאולוגיות 1). חיפה.
- ליניזון-גלבוש א' תשנ"ב. המכלול הקרמי של דור בתקופת הכיבוש האשורי. עבודת מוסמך, האוניברסיטה העברית. ירושלים.
- שדמן ע' 2014. תל מבורך: שרידים מתקופות הברזל 2, הפרסית והרומית. חדשות ארכיאולוגיות 126 (31/12). <http://www.hadashot-31/12/2014> (גישה 31/12/2014). esi.org.il/report_detail.aspx?id=13678&mag_id=121&previewit=TrUe
- שטרן א' תש"ל. החפירה בתל גילעם (ח'רבת אל-רג'ם). עתיקות 1: 31–55.
- Bettles E.A. 2003. *Phoenician Amphora Production and Distribution in the Southern Levant* (Bar Int. S. 1183). Oxford.
- Ben-Tor A. and Portugali Y. 1987. *Tell Qiri: A Village in the Jezreel Valley; Report of the Archaeological Excavations, 1975–1977* (Qedem 24). Jerusalem.
- Bonfil R. 1997. Middle Bronze Age to Persian Period. In A. Ben-Tor and R. Bonfil eds. *Hazor V: An Account of the Fifth Season of Excavation, 1968*. Jerusalem. Pp. 25–176.
- Chambon A. 1980. Le Niveau 5. In J. Briand and J.B Humbert eds. *Tell Keisan (1971–1976): une cité phénicienne en Galilée*. Paris. Pp. 157–179.
- Chambon A. 1984. *Tell El-Far'ah I: L'age du Fer*. Paris.
- Cohen R. and Bernick-Greenberg H. 2007. *Excavations at Kadesh Barnea (Tell El-Qudeirat), 1976–1982 1: Text* (IAA Reports 34/1). Jerusalem.
- Dothan M. 1971. *Ashdod II–III: The Second and Third Seasons of Excavations, 1963, 1965; Soundings in 1967 ('Atiqot [ES] 9–10)*. Jerusalem.
- Gal Z. and Alexandre Y. 2000. *Horbat Rosh Zayit: An Iron Age Storage Fort and Village* (IAA Reports 8). Jerusalem.
- Gilboa A. 1995. The Typology and Chronology of the Iron Age Pottery and the Chronology of Iron Age Assemblages. In E. Stern ed. *Excavations at Dor, Final Report IB, Areas A and C: The Finds* (Qedem Reports 2) Jerusalem. Pp. 1–49.
- Gilboa A. 2001. *Southern Phoenicia during Iron Age I–IIA in the Light of the Tel Dor Excavations: The Evidence of Pottery*. Ph.D diss., Hebrew University. Jerusalem.
- Gitin S. 1990. *Gezer III: A Ceramic Typology of the Late Iron II, Persian and Hellenistic Periods at Tell Gezer* (Annual of the Nelson Glueck School of Biblical Archaeology III). Jerusalem.
- Herzog Z., Rapp G. Jr. and Negbi O. eds. 1989. *Excavations at Tel Michal, Israel* (Tel Aviv University Institute of Archaeology Monograph Series 8). Minneapolis–Tel Aviv.

- Hunt M. 1987. The Tell Qiri Pottery. In A Ben-Tor and Y. Portugali. *Tell Qiri: A Village in the Jezreel Valley; Report of the Archaeological Excavations, 1975–1977* (Qedem 24). Jerusalem. Pp. 139–223.
- Kurtz D.C. 1975. *Athenian White Lekythoi: Patterns and Painters*. Oxford.
- Lamon R.S. and Shipton G.M. 1939. *Megiddo I: Seasons of 1925–1934, Strata I–V* (OIP XLII). Chicago.
- Lapp P.W. 1964. The 1963 Excavation at Ta'anek. *BASOR* 173:4–44.
- Loud G. 1948. *Megiddo II: Seasons of 1935–39* (OIP LXII) (2 vols.). Chicago.
- Mazar A. 1985. *Excavations at Tell Qasile II: The Philistine Sanctuary; Various Finds, the Pottery, Conclusions, Appendixes* (Qedem 20). Jerusalem.
- Mazar A. 2006. *Excavations at Tel Beth-Shean 1989–1996 I: From the Late Bronze Age IIB to the Medieval Period* (The Beth-Shean Valley Archaeological Project 1). Jerusalem.
- Nodet E. 1980. Le Niveau 3 (Pe'riode Perse). In J. Briand and J.B. Humbert. eds. *Tell Keisan (1971–1976): une cité phénicienne en Galilée*. Paris. Pp. 117–129.
- Rast W.E. 1978. *Taanach I: Studies in the Iron Age Pottery*. (ASOR Excavation Reports). Cambridge, Mass.
- Risser M.K. and Blakely J.A. 1989. The Coars Ware. In W.J. Bennet and J.A. Blakely eds. *Tell El-Hesi: The Persian Period (Stratum V)*. Indiana. Pp. 139–230.
- Roll I. and Tal O. 1999. *Apollonia-Arsuf; Final Report of the Excavations I: The Persian and Hellenistic Periods* (Tel Aviv University Institute of Archaeology Monograph Series 16). Tel Aviv.
- Schreiber N. 2003. *The Cypro-Phoenician Pottery of the Iron Age*. Boston.
- Sharon I., Yellin J. and Perlman I. 1987. Marked Cooking Pots from Tell Qiri. In A. Ben-Tor and Y. Portugali. *Tell Qiri: A Village in the Jezreel Valley; Report of the Archaeological Excavations, 1975–1977* (Qedem 24). Jerusalem. Pp. 224–235.
- Singer-Avitz L. 1989. Iron Age Pottery (Strata XIV–XII). In Z. Herzog, G. Rapp Jr and O. Negbi eds. *Excavations at Tel Michal, Israel* (Tel Aviv University Institute of Archaeology Monograph Series 8). Minneapolis–Tel Aviv. Pp. 76–87.
- Stern E. 1978. *Excavations at Tel Mevorakh (1973–1976) I: From the Iron Age to the Roman Period* (Qedem 9). Jerusalem.
- Stern E. 1982. *Material Culture of the Land of the Bible in the Persian Period, 538–332 B.C.* Warminster–Jerusalem.
- Stern E. 1995. Local Pottery of the Persian Period. In E. Stern. *Excavations at Dor. Final Report I, B: Areas A and C; The Finds* (Qedem Reports 2). Jerusalem. Pp. 51–92.
- Stern E. 2007. Persian Period Pottery. In E. Stern. *En-Gedi Excavations I: Conducted by B. Mazar and I. Dunayevsky; Final Report (1961–1965)*. Jerusalem. Pp. 198–227.
- Yadin Y., Aharoni Y., Amiran R., Dothan T., Dunayevsky I. and Perrot J. 1958. *Hazor I: An Account of the First Season of Excavations, 1955*. Jerusalem.
- Yadin Y., Aharoni Y., Amiran R., Dothan T., Dunayevsky I. and Perrot J. 1960. *Hazor II: An Account of the Second Season of Excavations, 1956*. Jerusalem.
- Yadin Y., Aharoni Y., Amiran R., Dothan T., Dothan M., Dunayevsky I. and Perrot J. 1961. *Hazor III–IV: An Account of the Third and Fourth Seasons of Excavations, 1957–1958 2: Plates*. Jerusalem.
- Yadin Y. and Geva S. 1986. *Investigations at Beth Shean: The Early Iron Age Strata* (Qedem 23). Jerusalem.
- Zarzecki-Peleg A., Cohen-Anidjar and Ben-Tor A. 2005. Pottery Analysis. In A. Ben-Tor, A. Zarzecki-Peleg A. and S. Cohen-Anidjar. *Yoqne'am II: The Iron Age and the Persian Period; Final Report of the Archaeological Excavations (1977–1988)* (Qedem Reports 6). Jerusalem. Pp. 233–344.

TEL MEVORAKH: THE IRON AGE IIB AND PERSIAN-PERIOD POTTERY

ORIT SEGAL

The Iron Age (Stratum III) and the Persian-period (Stratum II) pottery from the excavation at Tel Mevorakh was found in Areas A, B and C. The study of these finds expanded our understanding of the lower city that sprawled to the northeast of the tell during the Iron Age IIB and the Persian period. The finds described below date the end of the Iron Age IIB settlement (Stratum III) to the Neo-Assyrian conquest of the Kingdom of Israel in the years 734–721 BCE. The Stratum II finds date the renewal of the settlement in the lower city to approximately 250 years later, during the first quarter of the fifth century BCE. This date shortens the gap—originally suggested to have lasted 400 years—between the Iron Age settlement (previously dated to the late tenth century BCE), and the renewed, Persian-period settlement.

The Iron Age IIB pottery comprises a large assemblage from Area A (Figs. 1–5) and a small number of finds from Area B (Fig. 6). Area A finds include delicate bowls (“Samaritan”; Fig. 1:1, 2), a rounded bowl (Fig. 5:1), carinated bowls (Figs. 1:3–6; 5:2, 3), deep carinated bowls (Fig. 1:7–11), a large bowl (mortarium; Fig. 1:12), Cypriot Red-on-Black bowls (Fig. 1:13–15), a Cypriot White-Painted bowl (Fig. 5:4), a chalice (Fig. 1:16), kraters (Figs. 2; 5:5), cooking pots (Figs. 3:1–17; 5:6, 7), cooking jugs (Fig. 3:18–20), and jars (Figs. 4; 5:8). The latter included jars with a pronounced shoulder (Fig. 4:4–12), jars with a carinated shoulder (Fig. 4:13–15), hole-mouth jars (Fig. 4:16–19) and a jar with a socket (Fig. 4:20). The cooking pot in Fig. 5:7 bears a mark applied prior to its firing, which resembles half of the letter ‘Shin’. The Area B assemblage comprises bowls (Fig. 6:1–3), a krater (Fig. 6:4), cooking pots (Fig. 6:5–7) and jars (Fig. 6:8–13).

The Persian-period assemblage is small due to the lack of preserved floors and occupation levels in Stratum II and to the thin fills that remained alongside the walls of this stratum. In Area A, Persian-period finds came from mixed fills that included numerous Iron Age sherds. They included a jar (Fig. 7:1), a juglet (Fig. 7:2) and a lekythos (Fig. 7:3). In Area C, the finds belonged to two stratigraphic phases of construction that could not be distinguished chronologically. These comprised large bowls (mortaria; Fig. 8:1–5), one of which (5) originated either in Cyprus or in the Aegean Sea; a krater (Fig. 8:6); a cooking pot (Fig. 8:7); jars (Figs. 8:8–17; 9:1–3); a pithos (Fig. 9:4) that originated outside of Israel, possibly in Cyprus; jugs (Fig. 9:5–7); a stand (Fig. 9:8); and a tween vessel (Fig. 9:9)—a rare find in the northern part of Israel.

CAPTIONS TO ILLUSTRATIONS

Fig. 1. Bowls (1–15) and a chalice (16) from the Iron Age (Area A, Stratum III).

Fig. 2. Kraters from the Iron Age (Area A, Stratum III).

Fig. 3. Cooking pots (1–17) and cooking jugs (18–20) from the Iron Age (Area A, Stratum III).

Fig. 4. Jars from the Iron Age (Area A, Stratum III).

Fig. 5. Bowls (1–4), a krater (5), cooking pots (6, 7) and a jar (8) from the Iron Age (Area A, topsoil).

Fig. 6. Bowls (1–3), a krater (4), cooking pots (5–7) and jars (8–13) from the Iron Age (Area B, Stratum III).

Fig. 7. A jar (1), a juglet (2) and a lekythos (3) from the Persian period (Area A, Stratum II).

Fig. 8. Mortaria (1–5), a krater (6), a cooking pot (7) and jars (8–17) from the Persian period (Area C, Stratum II).

Fig. 9. Jars (1–3), a pithos (4), jugs (5–7), a stand (8) and a tween vessel (9) from the Persian period (Area C, Stratum II).